

**EGRI SZALAPARTI
EGYSÉGES GYÓGYPEDAGÓGIAI MÓDSZERTANI INTÉZMÉNY,
ÓVODA, ÁLTALÁNOS ISKOLA,
SZAKISKOLA, KÉSZSÉGFEJLESZTŐ ISKOLA,
FEJLESZTŐ NEVELÉS-OKTATÁST VÉGZŐ ISKOLA ÉS
KOLLÉGIUM**

**Fejlesztő Nevelés-oktatást Végző Iskola nevelési
programja és tanterve**

2024.

TARTALOMJEGYZÉK

1.	Bevezetés.....	1
2.	A fejlesztő nevelés-oktatás programja.....	2
2.1.	Törvényi háttér	2
2.2.	A fejlesztő nevelés-oktatás	2
2.3.	A rehabilitációs pedagógiai program	3
2.3.1	<i>A súlyosan halmozottan fogyatékos tanulók fejlesztésének kiemelt céljai és sajátosságai</i>	<i>4</i>
2.4.	A tanulói jogviszony	9
2.5.	A továbbhaladás	10
2.6.	Átjárhatóság az iskola többi osztályába.....	10
2.7.	Csoportlétszám	10
2.8.	A súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermekek.....	10
2.9.	A súlyosan-halmozottan fogyatékos személyek akadályozottságuk besorolása	12
2.10.	A fejlesztő nevelés-oktatás feltételei.....	12
3.	Nevelési program.....	15
3.1.	Célok.....	15
3.2.	Feladatok.....	15
3.3.	Alapelvek.....	16
3.4.	A komplexitás, a személyiségközpontúság, a szükségletorientáltság és a rehabilitáció elve	17
4.	Fejlesztő program (tanterv) súlyosan-halmozottan sérült tanulók részére.....	19
4.1.	Az oktatás tartalma az AST koncepció alapján	19

4.2. Az EFOP-3.1.6-16-2017-00019/ A köznevelés esélyteremtő szerepének az Egri Tankerületi Központ intézményeiben című projekt keretében kidolgozott jó gyakorlatok beépítése a nevelő-oktató munka napi gyakorlatába.....	20
4.3. Fejlesztés területei	20
4.3.1. <i>Kommunikáció</i>	20
4.3.2. <i>Mozgásnevelés.....</i>	27
4.3.3. <i>A dologi, az emberi és a természeti világ jelenségeinek megértése. Az érzékelés-észlelés és az értelem fejlesztése, a valóság kognitív birtokba vétele</i>	30
4.3.4. <i>Kreativitásra, játékra, szabadidős tevékenységekre nevelés. Az emberi lét esztétikai dimenziójának megtapasztalása és a kreatív tevékenységek ösztönzése.....</i>	37
4.3.5. <i>Érzelmi és szociális nevelés, az én pozitív megtapasztalása, megnyílás a közösség felé, a kommunikáció kulturált formáinak elsajátítása</i>	40
4.3.6. <i>Önkiszolgálás, egészséges életmódra nevelés, az önállóság és önellátás képességének elsajátítása, az emberi szükséglet kielégítés kultúrájának megismerése</i>	43
4.4. Foglalkozások.....	50
4.4.1. <i>Szűkebb és tágabb környezet</i>	50
4.4.2. <i>Játék és szórakozás.....</i>	52
4.4.3. <i>Reggeli és búcsúkör.....</i>	53
4.4.4. <i>Testi higiénia és pihenés</i>	55
4.4.5. <i>Mindennapos mozgásnevelés.....</i>	55
4.4.6. <i>Egyéni fejlesztés</i>	55
4.4.7. <i>A Fejlesztő Nevelés-oktatást végző iskola óraterve</i>	56
4.5. Az oktatás- nevelés tematikája	57
4.5.1. <i>A fejlesztő nevelés, oktatás tervezése</i>	57
4.5.2. <i>Témajavaslatok a foglalkozások tervezéséhez.....</i>	60
4.6. Terápiás eljárások alkalmazása	68
4.7. Segédeszközök a gyógypedagógiai diagnosztikában.....	68
4.8. Értékelés	68

5.	Pedagógiai program végrehajtásához szükséges nevelő-oktató munkát segítő eszközök, felszerelések jegyzéke.....	69
5.1.	Érzékelés-észlelés	69
5.2.	Nagymozgás fejlesztése	70
5.3.	Kézfunkció fejlesztése	71
5.4.	Játéktevékenység fejlesztése	72
5.5.	Értelmi fejlesztés	73
6.	MELLÉKLET.....	74
Az EFOP-3.1.6-16-2017-00019/ A köznevelés esélyteremtő szerepének erősítése az Egri Tankerületi Központ intézményeiben című projekt keretében kidolgozott jó gyakorlatok:		
6.1.	„Legyen közös élmény a tanulás”	
6.2.	„ A hónap meséje” Komplex mesefeldolgozás a Fejlesztő Nevelés-oktatást Végző Iskolában.	
6.3.	„ A mozdulattól az alkotás öröméig”	
6.4.	„ Élményekkel a szociális integrációért”.	

**„Hinnünk kell, hogy minden embernek célja,
feladata kell, hogy legyen ebben a világban,
s mi segíthetünk ennek a megtalálásában”**

1. Bevezetés

A fejlesztés a budapesti „Csillagház” nevelési programjának adaptációjával történik, és a fejlesztő program egy részét az Ózdi Óvoda, Általános iskola, Szakiskola, Diákotthon és Pedagógiai Szakszolgálat programja valamint a *Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelvei* alapján dolgoztuk ki, melyet saját tapasztalataink szerint kiegészítettünk.

Intézményünkben a 2008/2009-es tanévtől kezdve a halmozottan sérült, súlyos fokban értelmi fogyatékos tanulókat integráltan oktattuk a középsúlyos értelmi fogyatékos tanulók általános iskolájában.

2010/2011-es tanévtől kezdve működik intézményünkben Fejlesztő nevelés-oktatás.

A 2014/15-ös tanévtől külön Intézményegységben szerveződött meg a feladatellátás.

2. A fejlesztő nevelés-oktatás programja

2.1. Törvényi háttér

2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről

15. § 3) A súlyos és halmozottan fogyatékos gyermek annak a tanítási évnél az első napjától, amelyben a hatodik életévét betölti, fejlesztő nevelés-oktatás keretében teljesíti a tankötelezettségét. A fejlesztő nevelés-oktatást az oktatásért felelős miniszter rendeletében foglaltak alkalmazásával, a sajátos nevelési igény típusának megfelelő gyógypedagógus, gyógypedagógiai tanár vagy terapeuta, konduktor, konduktor-tanító, konduktor-óvodapedagógus, konduktor(tanító) vagy konduktor (óvodapedagógus) foglalkoztatásával, a szülő igénye, a gyermek állapota és a szakértői bizottság fejlesztő foglalkozások heti óraszámára vonatkozó javaslatának figyelembevételével kell megszervezni.

4) A fejlesztő nevelés-oktatásban a tanuló annak a tanítási évnél az utolsó napjáig köteles részt venni, amelyben betölti a tizenhatodik életévét és annak a tanítási évnél az utolsó napjáig vehet részt, amelyben betölti a huszonharmadik életévét. A fejlesztő nevelés-oktatásban a tanulókat a sajátos nevelési igényük, fejlettségük és életkoruk alapján osztják be fejlesztő csoportokba.

(5) Ha a tanuló - a szakértői bizottság szakértői véleményében foglaltak szerint - iskolába járással nem tud részt venni a fejlesztő nevelés-oktatásban, a tankötelezettségét a fejlesztő nevelés-oktatást nyújtó iskola által szervezett egyéni fejlesztés keretében teljesíti. Az egyéni fejlesztés megszervezhető

a) otthoni ellátás keretében,

b) abban az intézményben, amely a gyermek ápolását, gondozását ellátja.

2.2. A fejlesztő nevelés-oktatás

A fejlesztő nevelés-oktatást, fejlesztést egyrészt a köznevelési törvény, ***másrészt a Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelvei*** kiadásáról megfogalmazott ajánlásoknak megfelelően kell megszervezni.

Az oktatás szervezeti és tartalmi struktúráját az intézmény a helyi adottságoknak és szükségleteknek megfelelően alakíthatja.

2.3. A rehabilitációs pedagógiai program

A fejlesztő nevelés-oktatás alapidokumentuma a rehabilitációs pedagógiai program és az **egyéni felmérő eljárások alapján készült tanulói egyéni fejlesztési tervek.**

A rehabilitációs pedagógiai program elkészítésénél figyelembe kell venni:

- a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók pedagógiájának alapelveit, a gyógypedagógia tudományelméletét, filozófiáját, módszereit, eszközeit, gyakorlatát,
- a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók fejlesztő oktatásának Irányelvét,
- a szülők elvárásait, a nevelés és oktatás helyi célkitűzéseit és lehetőségeit,
- az intézmény fenntartójának minőségfejlesztési programját vagy a maguk választotta minőségfejlesztési eszköztárat.

Elméleti alapját elsősorban Franziska Schäffer koncepciója képezi, melynek megvalósíthatóságát hazai gyakorlati tapasztalatok is alátámasztják. Egy egységes fejlesztő programot kell készíteni, amely támpontul szolgál az egyéni képességekhez igazított fejlesztés megtervezéséhez. A rehabilitációs pedagógiai program tervezésekor tekintettel kell lenni – a törvényi előírásokon kívül - az ellátottak körének adottságaira és szükségleteire. „A közoktatási szolgáltatás kialakításakor, a nevelés, oktatás, fejlesztés tartalmi kidolgozásakor a súlyosan-halmozottan fogyatékos személyek reális életpályája és lehetőségei fontos szerepet játszanak. A nevelés, oktatás, fejlesztés és képzés célkitűzései között a súlyosan-halmozottan fogyatékos gyermek, fiatal későbbi életére való felkészítése hangsúlyos helyen szerepel.

Ennek érdekében kell lehetőségeiket maximálisan kihasználva, személyiségük kibontakozását a megfelelő módszerekkel és eszközökkel, neveléssel és terápiával segíteni, hogy a lehetőségekhez mért legnagyobb önállóságot érhessék el a mindennapos tevékenységekben (önellátásban, önkiszolgálásban), mozgásképességben, kommunikációban. Ennek értelmében az intézményrendszeren belül olyan célkitűzéseket és követelményeket kell megfogalmazni, hogy azokat reálisan teljesíteni tudják a gyermekek. Mindeközben fel kell adni a teljesítmény-orientált szemléletet, helyette szükséglet- és kínálat-orientált pedagógiai tevékenység kialakítására kell törekedni. Az iskola legfőbb kritériuma, hogy a tanulás színtere, s ha

valakinek arra van szüksége, hogy meg tanuljon egyedül enni, vagy háton-fekvésből felülni stb., akkor olyan iskolának kell lenni, ahol ezt megtanulhatja.” (Márkus, 2005, 198.)

A rehabilitációs pedagógiai program alapján készített egyéni fejlesztési terv célja, hogy a tanuló szükségleteit és fejlődéstörténetét figyelembe véve megalapozza a gyermek nevelésének, oktatásának személyre szabott tervezését, és meghatározza nevelésének, oktatásának és fejlesztésének súlypontjait. Az egyéni fejlesztési terv valamennyi fejlesztési terület feladataira kiterjed.

2.3.1 A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók fejlesztésének kiemelt céljai és sajátosságai

A Nemzeti alaptantervben meghatározott kiemelt fejlesztési feladatok a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók nevelése, oktatása, fejlesztése során úgy értelmezhetőek, hogy azok a tanulók személyiségállapotához igazítottan, elsősorban a szükséges képességek és készségek megalapozása, kialakítása útján valósulnak meg. Ennek során az alábbiakat szükséges figyelembe venni.

Tanulás

A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek fejlesztő nevelése-oktatása során a tanulás és tanítás hagyományos felfogása nem alkalmazható. A tanuló és a gyógypedagógus közös tanulási folyamaton megy keresztül, amelynek során egymás jelzéseit, kettejük személyes viszonyát, egymás megértésének lehetőségeit tanulják, és a másikat önmaguk jelzéseinek megértésére, kifejezéseik helyes értelmezésére tanítják. Erre alapozva - ezzel párhuzamosan - válik lehetségessé a tanulás és tanítás olyan megközelítése is, amelynek célja az egyes képességek, funkciók fejlődésének elősegítése és adott tevékenységek megtanítása.

Ennek során folyamatosan szem előtt kell tartani:

- a súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek pedagógiájának alapvető tételeit, és
- a súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek tanulási sajátosságait.

A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek pedagógiájának alapvető tételei:

- A tanulás és tanítás kezdeti lépéseinek a tanulók legalapvetőbb szintű - akár vegetatív, a fizikai állapotváltozás legelemibb szintjén zajló - megnyilvánulásainak értelmes közlésként való felfogása és értelmezése
- A tanuló és a gyógypedagógus közti partneri kapcsolat fokozatos kialakítása
- Következetes együttműködés
- Kommunikációs lehetőségek kipróbálása, feltárása és kiaknázása
- Mindennapi cselekvésekre alapozottság
- A tanulás része és színtere az alapszükségleteik kielégítése is

A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek tanulási sajátosságai:

Kötődés a tárgyakhoz és a jelenhez: A gyermek figyelmét és érdeklődését elsősorban azok a tárgyak és jelenségek kötik le, amelyek térben és időben közel vannak hozzá, tartalmilag pedig „testközeli”, azaz leginkább közvetlenül rá vonatkoznak. Elsődleges feladat a világ tárgyainak, jelenségeinek és személyeinek „elérhető” közelségbe vitele, a különböző tevékenységeknek a fogyatékos gyermek számára értelmessé, jelentőségtevéssé tétele a tevékenység végrehajtásához elengedhetetlen motivációs szint megteremtése érdekében.

Cselekvéses tanulás és komplex (totális) kommunikációs beágyazottság:

Minden élethelyzetben és minden tevékenység során biztosítani kell az aktív nagymozgásos vagy finommotoros részvétel lehetőségét, hogy lehetővé váljon a szemléletes-cselekvéses tanulás „megfigyelés-próba-szerencse-utánzás” útján. A tanulási szituációt és tartalmakat több oldalról megerősítő, szemléltető - nem verbális, metakommunikációs és verbális - jelzésekkel lehet kiegészíteni.

A tevékenységek rögzítése és emlékezetbe idézése hatékonyabb, gyorsabb, ha az adott helyzetet és tartalmat - a gyermek számára a tevékenységet érthetőbbé, megragadhatóbbá, felfoghatóbbá tevő - komplex kommunikációs stratégiákkal erősítik meg. Az egyénileg kialakított gesztus- vagy hangjelzésektől kezdve a különböző kép-, jel-, szimbólumrendszereken keresztül a verbális kommunikáció bármely formája használható.

Tevékenységtanulás kis lépésekben: A tevékenységeket kis lépésekre kell bontani. Egy-egy tevékenység elsajátítása során a gyermek apró részleteken akadhat el, mely lehetetlenné teheti az egész tevékenység végrehajtását. Nem célszerű az egyes mozzanatok izolált gyakoroltatása, mert a szituációhoz és a tárgyhoz való kötődés miatt azt a gyermek nem fogja tudni célzottan és tudatosan beépíteni a mindennapos tevékenységekbe. A mindenkori

tevékenységláncolatot (például öltözködés, főzés, terítés, étkezés stb.) teljes egészében célszerű tanítani, s ebből érdemes kiemelni egy-egy részletet, amit aktuálisan célzottan lehet gyakoroltatni. Később építhetők fel a tevékenység további elemei. A tevékenység akkor nem veszíti el értelmét, jelentését és összefüggéseit a gyermek számára, ha a teljes folyamatot látja és tapasztalja.

Tevékenységtanulás segítséggel - speciális irányítás és vezetés biztosítása a problémás tevékenységelem aktív végrehajtásához: A pedagógus csak és kizárólag annyi segítséget nyújtson, amennyi feltétlenül szükséges. Első a verbális segítségadás, szükség szerint non verbális jelzésekkel - gesztusok stb. - kiegészítve. Ezt követi a bemutatás és az utánzásra ösztönzés. A komolyabb motoros illetve értelmi problémákkal küzdő gyermekeknél a bemutatás utáni próbálkozás már kiegészül motoros segítségadással. A vezetett aktív tevékenységen belül a segítségnyújtás fokozatai a határozott mozgásvezetéstől az „emlékeztető” jellegű kontrollig terjedhetnek. A személyes segítségadás mellett - szükség esetén - döntő jelentősége van a rehabilitációs segéd- és segítő eszközöknek, melyek kiválasztása személyre szabottan, a cselekvési kompetenciát és a tevékenység jellegét szem előtt tartva történik. A segítségnyújtást fokozatosan kell csökkenteni. A cél, hogy a gyermek a cselekvésláncolatot képes legyen néhány verbális vagy egyéb kommunikációs jelzésre végrehajtani.

A spontán tanulási szándék gyengesége: Kiemelt jelentősége van a megfelelő tanulási motiváció kialakításának, melynek legfontosabb feltétele a jó kapcsolat kialakítása és a tanuló ismerete (hiányosságai, meglévő képességei, erősségei). Ez megalapozza a reális célok kitűzését, a túl alacsony elvárások tanulást lassító, a túl magas követelmények frusztráló hatását.

A tevékenységeket célirányosan, értelmes szituatív összefüggésekbe helyezve célszerű gyakoroltatni. A tanulási és cselekvési motiváció eredményes, ha a tevékenység elvégzésének hatása a gyermek által várt újabb tevékenység. Ehhez társul a pedagógustól kapott pozitív megerősítés, melynek közvetlenül a tevékenységmozzanat sikeres befejezése után kell következnie, mert a fejlődésnek ezen a szintjén a késleltetett jutalomnak nincs hatása a tevékenységre. Fontos, hogy összhang legyen a pedagógus verbális megnyilvánulásai és az azokhoz kapcsolódó nem verbális és metakommunikatív jelzések között. A megerősítés kezdetben intenzív, később - amikor a tevékenység végrehajtása már sikerélményhez juttatja a gyermeket - a külső megerősítés fokozatosan leépíthető, és csak a befejezés után kell nyújtani a sikert.

Az énkép, az önismeret kialakulása és a környezet fokozatos megismerése

A személyiség fejlődésének és kibontakozásának alapfeltétele, hogy a tanulóban kialakulhasson az identitástudat, önmagukat autonóm személyként, az emberi és dologi világ aktív résztvevőjeként tapasztalják meg. A személyes identitás elsőként a test megéléséhez, differenciált érzékeléséhez és észleléséhez, a saját személyiségnek a másiktól való elkülönítéséhez, önmaga egyedi, autonóm személyként való megtapasztalásához kötődik. Az önazonosság kialakulásában mindezen túl meghatározó szerepet játszanak a személyes élmények és történések, amelyek az érintett személy egyedi élettörténetének alkotóelemeit adják. A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók esetében az identitás kialakulásának pszichofizikai feltételei jelentős mértékben korlátozottak lehetnek. Ezért a nevelés-oktatás kitüntetett és komplex feladata, hogy a tanulók pozitív tapasztalatokat szerezzenek saját testükről és legszűkebb környezetükről s e kettő egymáshoz való viszonyáról. Meg kell tanulniuk elkülöníteni magukat más személyektől, s a testséma kiépítése révén meg kell tapasztalniuk testük és - ezzel párhuzamosan - személyiségük határait. Mivel a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók számára a környezet eleinte a másik ember testi jelenlétéként élhető meg, a tágabb emberi, dologi és kulturális jelenségekre tagolódó világ számukra fokozatosan válik megismerhetővé. Ezért a fejlesztő nevelés-oktatás során az egyes tartalmakat koncentrikusan, egymásra építve, egymásra vonatkoztatva és egymásból kifejtve kell tanítani úgy, hogy a gyermekek a tágabb környezet megismerése során mindig saját közvetlen tapasztalataikra és a már korábban megismert szűkebb környezetre támaszkodhassanak. Lehetővé kell tenni számukra az eltérő szenzoros modalitások (látás, hallás, tapintás, ízlelés, szaglás) közötti összefüggések megtapasztalását, illetve az ugyanazon modalitások által közvetített eltérő tartalmak elkülönítését. Szükséges, hogy megtanulják felismerni az életük különböző szinterein, eltérő időpontokban szerzett tapasztalataik közötti kapcsolatokat, az azonosságokat és különbözőségeket, valamint megtapasztalhassák az események ok-okozati összefüggéseit.

Az önrendelkezés elismerése, a gyermekkor megélésének biztosítása és felkészülés a felnőtt lét szerepeire

Az a tény, hogy a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók személyiségfejlődése jelentősen nehezített, és életük folyamán számos akadállyal kell megküzdeniük, nem változtat azon, hogy a növekedés és érése folyamatában megjelennek azok a szükségletek és

igények, amelyek általában az egyes életszakaszok jellemzői. A tanulóknak a gyermek- és pubertáskort, az ifjú- és felnőttkort, végül az időskort jellemző tulajdonságok kibontakoztatásához segítségre van szükségük, hiszen számukra csak igen korlátozottan adottak a változó életszakaszokkal fellépő szükségletek és igények kielégítéséhez szükséges képességek. Az önállósodás, az autonóm döntéshozatal, a szociális kapcsolatok kiszélesedése, a párválasztás és a szexualitás világba való belépés a tanulók emberi jogai közé tartoznak. Mivel a kiszolgáltatottság mértéke nem értelmezhető az önrendelkezésre való képesség mutatójaként, a lehető legszélesebb körben - a mindennapi élet helyzeteiben is - biztosítani kell a tanulók számára a választás és önálló döntéshozatal lehetőségét.

Testi és lelki egészség

A testi és lelki egészség a személyes életminőség és jóllét egyik meghatározó eleme. A súlyosan és halmozottan fogyatékos emberek életében a károsodások komplex együttese, valamint ezek pszichofizikai hatásai alapvető módon befolyásolják az életvezetést és az életkilátásokat, hiszen a meglévő szükségletek kielégítésének eszköztára csak korlátozottan áll rendelkezésre. A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók pedagógiájának - különösen a fejlesztő nevelés-oktatás kezdetén - központi feladata az alapszükségletek kielégítése, a jó testi és lelki közérzet megteremtése, amelynek minden eleme az iskolai nevelés-oktatás alapvető, pedagógiai jelentőséggel bíró feladata is. Magában foglalja az elemi szükségletek kielégítését (a fejlesztési folyamatba épített ápolási és gondozási teendőket), a megfelelő testi és pszichés közérzet kialakulásának támogatását, az emberi alapszükségletek elismerését az élet minden területén. Hozzá tartozik a szükségletek megélését és differenciált kielégítését szolgáló alapfeltételek megteremtése, kielégítésük kommunikatív, pedagógiai és terápiás elősegítése, az önállóság és az egészséges életmódra nevelés feladatainak programba építése.

Információs és kommunikációs kultúra

Az információs és kommunikációs technikák a súlyosan és halmozottan fogyatékos személyek életében és életvezetésében egyre nagyobb jelentőségre tesznek szert. A tanulóknak kommunikációjukban, a szabadidő eltöltése és a művelődés terén, valamint későbbi életük során egyaránt szükségük lehet különféle kommunikációs eszközökre, illetve a modern informatikai és számítástechnikai eszközökre, amelyeknek különösen nagy jelentőségük van az alternatív és augmentatív kommunikáció (a hiányzó kommunikációs készségek kompenzálása során) terén, a mindennapos helyzetekben való eligazodás, a

személyi függetlenség és az önállóság biztosításában. Ezért különösen indokolt, hogy nevelés, oktatás, fejlesztés során kellő súlyt kapjon - a megfelelőképpen akadálymentesített, azaz hozzáférhetővé tett - informatikai és számítástechnikai eszközök, illetve egyéb más egyénre szabott kommunikációt segítő eszközök megismerése, használata.

Hon- és népismeret - európai azonosságtudat - egyetemes kultúra

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók a világot mindenekelőtt testi tapasztalataikon keresztül ismerik meg. Ezért fejlesztésükben kitüntetett helyet foglal el a kommunikáció, a szociális interakció, a másik ember megértésének és önmaguk kifejezésének kölcsönösen egymásra épülő fejlesztése. Ennek során számos tanuló számára lehetőségessé válhat, hogy a kultúra alapvető fontosságú értékeit, annak számukra közelségbe hozható részeit megismerjék és megértsék. A képzőművészeti alkotásokról, zeneművekről, irodalmi művekről szerezhető tapasztalatok a fejlesztő nevelés-oktatás részét képezik. Környezetük biztosítsa számukra az alapvető emberi jogokat és mindenki törekedjen ezek betartására, megtapasztaltatására.

2.4. A tanulói jogviszony

A bekerülés feltételei:

A fejlesztő nevelés-oktatásban azok a súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek részesülnek, akiket a szakértői bizottságok erre a képzési formára javasolnak. Azok a tanulók, akik értelmi képességeik súlyos, tartós akadályozottsága miatt a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelvében leírtaknak, illetve a kerettantervben megfogalmazott követelményeknek a különböző egyéni megsegítő stratégiák ellenére sem képesek minden téren megfelelni, s eredményes fejlesztésük elsősorban különféle egyénre szabott terápiás fejlesztő eljárások segítségével valósítható meg.

A tanulói jogviszony megszűnése:

A fejlesztő nevelés-oktatásból a gyermekek csak szakértői bizottsági javaslatra, intézményi vagy szülői kezdeményezésre kerülhetnek más intézménybe. A tanulói jogviszony egyéb

esetekben, a köznevelési törvényben meghatározott tankötelezettségi korhatár elérésével szűnik meg.

2.5. A továbbhaladás

A programban rögzített témakörök szerint történik a tanulók fejlesztése. Az ismeretek évről évre koncentrikusan vagy spirálisan bővülnek, melyek elsajátításában a tanulók egyéni tempójuk szerint haladnak. Az évfolyamok közötti átmenethez nincs szükség megadott teljesítmények elérésére, követelmények teljesítésére, az évfolyamok között a továbbhaladás automatikus.

2.6. Átjárhatóság az iskola többi osztályába

Ha a fejlesztő iskolai csoportba járó tanulók közül valaki a személyre szabott fejlesztés hatására olyan szintre jut, hogy a többi tanulóval együtt eredményesen oktatható az intézmény helyi tanterve szerint, meg lehet kísérelni az áthelyezését a szintjének megfelelő csoportba.

2.7. Csoportlétszám

A fejlesztő nevelés-oktatást végző iskolai csoport létszáma a 20/2012. (VIII.31.) EMMI rendelet alapján legfeljebb 6 fő lehet. Háromnál kevesebb gyermek esetében a csoportos foglalkoztatás előnyei azonban már nem valósulnak meg, ideális csoportlétszámnak öt fő tekinthető.

2.8. A súlyosan-halmazottan fogyatékos gyermek

„A súlyos-halmazott fogyatékos állapot, melynek hátterében rendszerint a korai életszakaszban (méhen belüli életben vagy a születés körül), ritkábban a későbbi életkorban bekövetkező súlyos, átható, komplex sérülés áll, ami rendszerint a központi idegrendszert (elsősorban a fejlődésben és érésben lévő agyat) is érinti.

A komplex károsodás következményeként rendkívül változatos formában megjelenő, összetett tünet-együttes alakul ki, ami a személyiség fejlődésében jelentős eltéréseket, a tevékenységben (aktivitásban) súlyos akadályozottságot, és a társadalmi életben, való részvételben (participáció) súlyos hátrányokat okoz.

A fejlődés eltérése és a tevékenység akadályozottsága a motoros, a kommunikációs funkciók és e kettővel szoros kapcsolatban álló értelmi funkciók területén a legszembetűnőbb.

A motoros (mozgás) funkciók területén a fejkontroll és a tekintés kontrolljának hiánya, a felegyenesedés, állás, helyváltoztatás képességének súlyos nehézségei, vagy hiánya, a végtagok (kar, kéz, láb) működésének súlyos zavarai, a komplex mozgásminták koordinációjának zavarai és a beszédszervek funkciózavarai fordulnak elő. A motoros funkciózavarok következtében minden mozgásaktivitást feltételező tevékenység területén akadályozottság figyelhető meg.

A kommunikációs funkciók területén a kifejező (hangzó) beszéd hiánya, a nonverbális és/vagy metakommunikatív jelzések alkalmazásának bizonytalanságai, a beszédértés nehezen megítélhető szintje a kölcsönös kommunikációs megértés zavarát, akadályozottságát vagy hiányát okozzák. Ebből következően a környezettel való kapcsolatfelvétel és az együttműködés nehezített, ami a társadalmi beilleszkedés szempontjából jelent hátrányt.

Mivel a súlyos és halmozódó károsodások miatt a súlyosan-halmozottan fogyatékos személyek aktivitásukban a fejlődés kezdeti (gyakran a szenzomotoros vagy pszichomotoros fejlődési szakasznak megfelelő) szintjét mutatják, az értelmi funkciók eltéréseit elsősorban a szenzoros (érzékelési-észlelési) vagy szenzomotoros, és az emocionális-szociális funkciók területén észlelhetjük.

A szenzoros funkciók területén az érzékelés-észlelés organikus és pszichés jellegű kiesései, az ingerek felfogásának és feldolgozásának alacsony szintű képessége, az érzéklek és a mozgásminták, illetve viselkedésformák összehangolásának hiányos képessége, a túlérzékenység, vagy az alacsony ingerküszöb okozhat nehézséget.

Az emocionális-szociális funkciók területén külön megfogalmazást nyer több feltűnő magatartásforma (agresszív / autoagresszív viselkedés), a túlérzékenység, a személyektől és

tárgyaktól való elvonatkoztatás képességének hiánya vagy zavara, a hangulati labilitás, és az inadekvát érzelmi kitörések (pl. nevetés/sírás).

Mindezekhez az eltérésekhez társulhatnak még különböző krónikus betegségek, fokozott görcskészség (epilepszia), tartós gyógyszeresedés és egészségügyi terápiás szükséglet, megnövekedett balesetveszély és halálozási rizikó. Ezek további súlyosbító, személyiségfejlődést, nehezítő feltételeket teremthetnek.” (Márkus 2005, 140-141.).

2.9. A súlyosan-halmozottan fogyatékos személyek akadályozottságuk szerinti besorolása

Hat terület (fő-kategória) különböztethető meg:

- Motoros funkciók (mozgás) eltérései;
- Értelmi funkciók (adaptív magatartás, gondolkodás, kognitív funkciók) eltérései;
- Kommunikációs funkciók eltérései;
- Érzékszervi funkciók (látás, hallás) eltérései;
- Magatartási, viselkedési funkciók eltérései;
- Társuló – a nevelés feltételeit befolyásoló – betegségek. (Márkus 2005, 80.)

2.10. A fejlesztő nevelés-oktatás feltételei

„A legfontosabb feladat olyan személyközpontú, szükséglet-orientált, komplex szolgáltatások kialakítása a súlyosan fogyatékos emberek számára, ahol az a meghatározó, hogy kinek mire van szüksége, és nem az, hogy melyik ellátórendszeren belül, milyen intézmény „lakója, tanulója, gondozottja, neveltje, ápolója, kliense”, és az adott intézménytípus milyen szolgáltatásokat tud nyújtani.

A súlyosan-halmozottan fogyatékos személyeknek minden ellátási területen emelt szintű szolgáltatásokat kell biztosítani, a többletszolgáltatások teszik lehetővé az egyenlőbb esélyeket az érintettek és családjuk részére egyaránt.

Bár a súlyos-halmazott fogyatékoság korán felismerhető, az érintett gyermekek, fiatalok, felnőttek jelentős késéssel jutnak a különböző szolgáltatásokhoz, különösen igaz ez a közoktatási szolgáltatásokra.

Ennek hátterében az áll, hogy az egészségügyi alap- és szakellátási hálózat felkészületlen, gyakran késlekedik, nem tud mit kezdeni a súlyos halmazott fogyatékosággal, élő gyermekekkel, fiatalokkal, felnőttekkel, illetve a közoktatási és szociális intézményrendszer sem észleli kellőképpen ennek a népességnek a szükségleteit és igényeit.

A szolgáltatásokhoz időben történő hozzáférés előfeltétele a megfelelő differenciál-diagnosztika, mely alaposan feltérképezi a súlyos-halmazott fogyatékoság minden (egészségügyi, gyógypedagógiai, pszichológiai) aspektusát. Az állapot megítéléséhez és nyomon követéséhez nem elegendő az egyszeri, vagy a két-három évente, kontrollált vizsgálat. A halmazott fogyatékoság miatt, ahol szinte minden esetben megtalálható a súlyos kommunikációs akadályozottság is, elengedhetetlen folyamatdiagnosztika alkalmazása.

A folyamatdiagnosztika teszi lehetővé a szolgáltatás rugalmas alkalmazkodását a fogyatékos személy aktuális állapotához, hiszen nagyon fontos, hogy a gondozás, nevelés, fejlesztés, képzés érzékenyen reagáljon a legkisebb előrelépésre vagy esetleges visszaesésre. A megsegítés folyamatosságának biztosításához olyan ellátási rendszer kialakítására kell törekedni, ahol az egészségügyi, a szociális, a gyermekvédelmi és a közoktatási feladatok megvalósítása együttesen lehetővé válik.

A komplex rehabilitációs intézményrendszer hatékonyabb működtetése érdekében szem előtt kell tartani a multidimenzionális, inter- és transzdiszciplináris team-munka három legfőbb jellemzőjét, **a szakemberek együttműködését, tudásuk megosztását egymással, illetve esetenként az intézmény dolgozóival.**

- Párhuzamosság: az egyes szolgáltatások azonos időben, egymás mellett zajlanak, a szakemberek folyamatos kapcsolattartás útján tapasztalatot cserélnek, és közösen alakítják ki az optimális rehabilitációs programot.
- Kontinuitás: a rehabilitációs szolgáltatások egymásra épülve valósulnak meg, ehhez a szakembereknek megfelelő információkkal kell rendelkezniük azokról a szakterületekről, melyekkel együtt dolgoznak. Ha egy szakterület eléri kompetenciája határát, csak úgy „adhatja tovább” a megsegített személyt, ha megtalálta számára a

rehabilitáció újabb szakaszában belépő szereplőket, szakembereket, intézményeket, szolgáltatásokat.

- Komplementaritás: a szolgáltatások nemcsak időben épülnek egymásra, de azonos időpontban is egyszerre többfajta, egymást kiegészítő tevékenység lehet szükséges, ehhez szintén elengedhetetlen a megfelelő együttműködés.” (Márkus 2005, 196-197.).

3. Nevelési program

A súlyos, halmozott fogyatékos pedagógiai következményei meghatározzák a fejlesztő nevelés-oktatás célját, feladatait, s az alkalmazott alapelveket is.

3.1. Célok

A rehabilitációs pedagógiai program iskolai körülmények között olyan fejlesztést nyújt, mely törekszik *személyiség állapothoz igazítottan* képessé tenni a tanulókat *önmaguk*, szűkebb és tágabb környezetük egyre bővülő megismerésére, saját életük mindennapi élményeinek megélésére, és az ezekben való egyre tevékenyebb részvételre, továbbá egyszerű társas kapcsolatok kialakítására és fenntartására, aminek eredményeképpen jobb minőségű életet élhetnek.

3.2. Feladatok

- A családban már kialakított szokások, jelzések, megszerzett képességek, készségek, elsajátított tudásanyag feltérképezése és az iskolai életbe való lehetőség szerinti beépítése és fejlesztése.
- A súlyosan-halmozottan fogyatékos mozgáskorlátozott tanulók épen maradt funkcióira alapozva a sérült funkciók fejlesztése egyéni lehetőségeik szerint a kidolgozott fejlesztési program, egyéni fejlesztési tervek alapján.
- Elemi szintű ismeretek elsajátíttatása szűkebb és tágabb környezetük jelenségeiről.
- A kommunikáció egyénenként változó lehetőségeinek feltérképezése, a tanulók állandó ösztönzése a számukra lehetséges önkifejezési módok tudatos alkalmazására, gyakorlására.
- A tanulók mozgásállapotának lehetőség szerinti javítása, *színtentartása*, a meglevő funkciók állandó fejlesztése, az önállóan kivitelezhető mozgások adta lehetőségek folyamatos kihasználása, *beépítése a mindennapi tevékenységekbe*.
- A szociális készségek, társas kapcsolatok, elemi magatartási formák megismertetése.

- A szabadidős és játéktevékenységben való aktív részvétel elősegítése.
- Szoros kapcsolattartás a szülőkkel a tanulók eredményes fejlesztése, a szülő-gyerek kapcsolat segítése érdekében.

3.3. A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók nevelésének-oktatásának alapelvei

A kommunikáció és az interakció elve

A kölcsönös kommunikációs akadályozottság a súlyosan és halmozottan fogyatékos emberek egyik központi problémája. A fejlesztő tevékenységet áthatja a kommunikatív megközelítés. A nevelési folyamat kölcsönös párbeszédre alapuló interperszonális kapcsolatként épül fel. A kommunikáció és az interakció kiegészíti és erősíti egymást, csökkenti a pedagógus és a tanuló közti távolságot. A világ jelenségeit, tárgyait, személyeit, eseményeit intenzív testi kontaktuson keresztül kell a tanulóknak felé közvetíteni. Az emberi és dologi világ feltárulása, a tanulás, a fogalomalkotás kezdeti lépései és a gondolkodás elemi műveletei csak az érzékelés- észlelésen keresztül, a testtel megragadott tárgyak, személyek és élethelyzetek közegében, a kommunikatív szituációkra építve lehetségesek.

A nevelés-oktatás - személyes kapcsolatként értelmezett - folyamatában a gyógypedagógusnak fel kell fedeznie a fogyatékos személy legegyszerűbb életműködéseiben, vegetatív megnyilvánulásaiban is a kommunikatív szándékot. Az interakció és a kommunikáció teszi lehetővé a szociális kapcsolatokat, a kommunikatív viszony emberhez méltó alakulását, hozzájárul a csoportban történő nevelés megvalósításához, és segít a tanuláshoz szükséges motiváció kialakulásában és fenntartásában.

A normalizáció és a participáció elve

A fejlesztő nevelés-oktatásnak hozzá kell járulnia ahhoz, hogy a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók számára olyan életfeltételek és életmodellek váljanak hozzáférhetővé, melyek a lehető legjobban megközelítik az életkoruknak megfelelő és társadalmilag érvényes mintákat.

Ezek:

- a napi, heti, éves ritmus, tapasztalatok az egyes életszakaszokról;
- az emberi méltóság tiszteletben tartása;
- a szexualitás világába történő belépés előkészítése a felvilágosítás és a visszaélésekkel szembeni védekezés megismertetése útján.

Mindez azt a pedagógiai tevékenységgel szemben a követelményt támasztja, hogy segítse elő a képességekhez mért lehető legjobb szintű társadalmi beilleszkedést. Ehhez nemcsak a fogyatékos tanuló hiányzó képességeit kell pótolni, hanem életkörülményeit szükséges úgy alakítani, hogy abban képességeinek maximumát nyújtva teljes emberi életet élhessen, illetve részt vehessen a társadalom életében. A részvételt, beilleszkedést befolyásolja a fogyatékos személy életkora.

A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek nevelésének az általánosan elfogadott nevelési elveken kell nyugodnia.

Ha a tanuló fejlődése során bebizonyosodik, hogy magasabb követelmények teljesítésére is képes, lépéseket szükséges tenni a fogyatékoság típusának megfelelő gyógypedagógiai intézményben történő továbbhaladásra.

3.4 A komplexitás, a személyiségközpontúság, a szükségletorientáltság és a rehabilitáció elve

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulóknak speciális, átfogó, egymást kiegészítő fejlesztő, támogató, valamint gondozó eljárásokra, komplex pedagógiai szolgáltatásra van szükségük. Komplex formában valósul meg a hagyományos értelmű oktatás, fejlesztés, nevelés, terápia, az ápolás és a gondozás. A pedagógiai tevékenység a személyiséget komplexen - minden megmaradt és akadályozott funkciót, a tanuló egyedi szükségleteit egyidejűleg figyelembe véve - közelíti meg.

Egyénileg történik a képességek, szükségletek és igények felmérése, a fejlesztési folyamat megtervezése, megvalósítása és értékelése. A pedagógiai tevékenység kiindulási, vonatkoztatási, összehasonlítási és ellenőrzési pontját a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanuló személyisége jelenti.

A sokoldalú, komplex fejlesztés, nevelés és oktatás megvalósításának alapfeltétele a szakemberek magas szintű felkészültsége (a szükséges egészségügyi, gyógypedagógiai, pszichológiai és más tudományterületekről eredő ismeretek szintetizálása, integrálása).

A fejlesztés figyelembe veszi a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanuló élethelyzetét, a múltbeli tapasztalatokat, élményeket, a jelen állapotot és az érintettre váró jövőt: a múltat építve a jelenben a jövőre készít fel. Nem csupán az aktív fejlesztés és képzés számít nevelésnek, idesorolhatók a részvétel, az átélés, a befogadás, az élmény pedagógiai hatásai is.

A kooperáció és a tudatosság elve

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók a legtöbb tevékenységben külső segítségre szorulnak, a cselekvés hibátlan és/vagy teljes kivitelezéséhez szükségük van egy partnerre. A kooperáció - együttműködés - legjellemzőbb sajátossága, hogy a pedagógus és a tanuló közösen vesznek részt a tanítási-tanulási folyamat eseményeiben. Partnerek, akik egy közösen kitűzött cél érdekében, cselekvésük tervezését és kivitelezését egymástól függően és egymáshoz viszonyítva koordinálják.

A kooperáció elve vonatkozik a fogyatékos tanulókkal foglalkozó valamennyi személy (szülők, pedagógusok, segítők stb.) folyamatos információ- és tapasztalatcseréjére.

A mindennapos tevékenységek a fejlesztés alapját képező és az azt átfonó kommunikáció gyakorlása úgy eredményes, ha következetesek és egységesek az elvárások. Az egységes elvárások a tanulók számára könnyebben követhetők és biztonságérzetüket is növeli.

A differenciálás és az individualizáció elve

A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek tapasztalati és aktivitási lehetőségeik szempontjából heterogén csoportot alkotnak, ezért a nevelés-oktatás folyamán megfelelő differenciálásra van szükség. A differenciálás egyrészt pedagógiai szemlélet: amely az érzékenységet fejezi ki az egyéni különbségek iránt; másrészt: pedagógiai gyakorlat, amely a különbségekhez való illeszkedést próbálja megvalósítani minden rendelkezésre álló eszközzel. A differenciálás egyik formája az egyéni tanulás, az individualizálás. A tanítás-tanulás az egyéni gyógypedagógiai diagnosztizálás alapján, egyéni (individuális) tanulási terv - egyéni fejlesztési terv - szerint zajlik, amelyben egyénre szabott a célkitűzés, a didaktikai-metodikai elemek kiválasztása, a feladatok megvalósítása és az értékelés.

A csoportban differenciáltan zajlik a feladatok gyakorlati megvalósítása. Lehetőséget kínálnak erre a kreatív, a zeneterápiás, a játék-foglalkozások, a közös étkezések, kirándulások, szabadidős és más programok, melyek során a fogyatékos tanulók olyan ismereteket szereznek, képességeket és készségeket sajátítanak el, olyan élményekhez és tapasztalatokhoz jutnak, amelyeknek a szociális kapcsolatok fejlődésére is hatásuk van.

4. Fejlesztő program (Tanterv) a súlyosan halmozottan sérült tanulók részére

4.1. Az oktatás tartalma az AST koncepció alapján

Alapozó jellegű tartalmak

- üdvözlés / szociális kapcsolatok
- öltözés és vetkőzés
- testápolás / a test érzékelése megtapasztalása

Célok:

- kontaktusteremtés: kapcsolat elfogadása ill. kezdeményezése,
- egyedi kommunikációs lehetőségek kialakítása, fejlesztése – dialógus kialakítása,
- a gyermekek aktív részvétele

Ráépülő jellegű tartalmak

- saját közvetlen világ / tágabb környezet megismerése
- természet évszakok / megismerése
- játék és szórakozás / szabadidő

Célok:

- az elemi beszédmegértés, mimika, gesztusok megértésének kialakítása
- a gyermek kapcsolatot tudjon felvenni másokkal, kívánságait és érzéseit közölni tudja.
- az időbeli és térbeli tájékozódás kialakítása (évszakok és tevékenységek periodikussága, azonos útvonalak, stb.)
- a megismerő tevékenységek fejlesztése
- a biztonság és védettség érzésének közvetítése

Funkció jellegű tartalmak

- érzékelési-észlelési gyakorlatok
- koncentrációs gyakorlatok
- kitartási gyakorlatok

Célok:

- a szenzoros érzéklek feldolgozásának megtanulása
- a gyermek testrészeinek lokalizálás, testséma tudatosítása
- az egyéni mozgásaktivitás kialakítása
- a megismerő tevékenységek fejlesztése

A heti terv tartalmazza az egyéni differenciált fejlesztési lehetőségeket. Az egyéni fejlesztési tervek igazodnak a tanulók egyéni képességeikhez.

4.2. Az EFOP-3.1.6-16-2017-00019/ A köznevelés esélyteremtő szerepének erősítése az Egri Tankerületi Központ intézményeiben című projekt keretében kidolgozott jó gyakorlatok beépítése a nevelő-oktató munka napi gyakorlatába.

A kidolgozott jó gyakorlatok a Projekt megvalósítási ideje alatt kipróbálásra és leírásra kerültek. Kialakításuk igazodott az intézményben rendelkezésre álló feltételekhez, épített a kialakult hagyományokra, az intézmény erősségeire, és a partneri kapcsolatokra.

A Program mellékleteként becsatolásra kerültek, és felhasználhatóak a nevelő-oktató munka tervezéséhez, megvalósításához.

4.3. A fejlesztés területei**4.3.1. Kommunikáció**

A másik ember megértése, az önkifejezés és az interakció fejlesztésének elősegítése. A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók az iskolai oktatás kezdetén alig rendelkeznek kommunikációs eszközökkel, gyakran elszigeteltek saját környezetüktől is, és rendkívül nagy

nehézséget jelent számukra önmaguk kifejezése. Ezért a fejlesztés elsődleges célja a gyermekek és környezetük közötti kapcsolat kialakítása, a kommunikációs lehetőségek alapfeltételeinek feltárása és megteremtése, az önálló kommunikációs repertoár fokozatos kiépítése, amely által képesek lesznek kifejezni szükségleteiket és igényeiket, kapcsolatba lépni más emberekkel és hatást gyakorolni környezetükre.

Ebből eredően a fejlesztő nevelés-oktatás egymásra épülő és/vagy egymást kölcsönösen feltételező feladatai a következők:

1. Bármely megnyilvánulás és testi - akár valamely vegetatív funkcióval összefüggő - állapot értelmes közlésként való értelmezése, és annak a testi kommunikáció eszközeivel való megválaszolása

A megnyilvánulások közlésként való értelmezése: A tanulók minden megnyilvánulása, nehezen értelmezhető cselekvéseik - vegetatív jelenségek, sztereotip mozgások, nagyfokú zárkózottság, passzivitás, autoagresszív vagy agresszív megnyilvánulások, inadekvátnak tűnő nevetés, eltérő sírasi hangok, izomtónus-változás, megváltozott légzésritmus, artikulálatlan hangok, bármilyen színezetű indulatkitörések fejlődéstörténetükre és a konkrét helyzetükre vonatkozó jelentőséggel bírnak, értelmezik helyzethez való viszonyukat, kifejezik emocionális állapotukat. A helyzet elemzésével, tanulmányozásával a gyógypedagógus megértheti az aktuális jelentést, felismerheti a kommunikatív célt és/vagy tartalmat, és képes lehet az adekvát válasz megadására.

Az egészségi állapotban bekövetkező változások kommunikatív megközelítése: A tanulók különösen kiszolgáltatottak a betegségeknek, ennek hátterében elsősorban orvosilag feltárható okok állnak. A betegségek - mint bármely más életmegnyilvánulás - azonban számos esetben összefüggésbe hozhatók a gyermekek emocionális állapotával és élettörténetével (pl. a szülők látogatásának elmaradása, a megszokott rutinok megbomlása, váratlan esemény bekövetkezése stb.), szükséges ezek hátterét megismerése és - a lehetőségek függvényében - a beavatkozás.

Testi kommunikáció: A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók kommunikációjának elsődleges eszköze a testük, hiszen számukra a világ és a másik ember ezen a szinten válik megélhetővé. Ezért az oktatási tartalmakat azok testi dimenziójában kell hozzáférhetővé tenni.

2. A tanulók és a gyógypedagógus közti bizalmas, bensőséges kapcsolat kialakítása, valamint a kommunikáció iránti igény felkeltése és megerősítése.

Bizalmas és bensőséges kapcsolat kialakítása: A tanulók kommunikációs motiváltságának felkeltéséhez a tanulók és a velük foglalkozók között bizalmas, partneri és baráti (semmiképpen sem a gyermekszülő kapcsolat mintáira épülő) kapcsolat kialakítására van szükség, melynek alapja a személyi állandóság.

A bizalomteljes kapcsolat megtapasztalása a gyermek igényeihez és életkorához illeszkedően - pl. néven szólítás, kézbevétel, simogatás, a gyermek jelzéseinek figyelembevétele és az arra adott válaszok - biztosítható.

A kommunikációs igény felkeltése, megerősítése: A gyógypedagógus

- törekedjen a tanulók figyelmének megtartására a tanulók által feldolgozható jelekkel (a szem- és testkontaktus folyamatos fenntartásával, a gyermekhez intézett beszéddel);

- adjon adekvát, megfelelően időzített feleletet a tanulók reakcióira, hangadásaira (sírás, gögicsélés, gagyogás), mozdulataira (mosoly, gesztikuláció);

- kísérje az egyes helyzeteket beszéddel, folyamatosan visszatérő elemekkel (jelzésként szolgáló mozdulatok, a helyzet megnevezése, ismétlődő testhelyzet felvétele, a szituációra jellemző tárgy megmutatása stb.);

- adjon megfelelő időt és segítséget a tanulóknak a helyzet megértésére és az orientálódásra.

A kommunikáció folyamatossága: A gyógypedagógus

- forduljon a tanulók felé újra és újra minél több kommunikációs csatorna kihasználásával (szólítsa meg őket, beszéljen hozzájuk, kérdezzon tőlük, énekeljen nekik, vegye kézbe őket stb.);

- fejezze ki önmagát, saját érzéseit és gondolatait, és erősítse meg a tanulóknak azt az érzést, hogy érdemes kommunikálniuk és kifejezniük magukat;

- minden megnyilvánulásnak tulajdonítson értelmet, és adekvát módon feleljen ezekre;

- a kommunikáció folytonosságát igyekezzon biztosítani oly módon is, hogy tapasztalatait rendszeresen megosztja a gyermekekkel foglalkozó többi személlyel, így a szülőkkel is. Ezzel teremtsen meg a lehetőségét annak, hogy a tanulók kommunikációs jelzései valóban integrálódhassanak mindennapjaikba, a kommunikáció fejlesztésének eredményeként ne csak napjaik egy-két órája, hanem egész életük lehetőséget kínáljon számukra gondolataik közlésére vagy környezetük jelzéseinek megértésére.

3. *A tanulók szükségleteinek kommunikációval (hangdialógussal, beszéddel, jelekkel, tárgyakkal, gesztusokkal, testkontaktussal) kísért kielégítése, a gondozási folyamatokban a pedagógiai és terápiás szempontok érvényesítése (fejlesztő gondozás)*

Az alapszükségletek kielégítése: *A mindennapos tevékenységek:*

- személyi higiéne (fürdés, zuhanyozás, mosakodás, hajápolás, száj-, láb- és körömápolás),
- öltözés, vetkőzés, levegőztetés,
- táplálkozás (etetés, evés, itatás, ivás),
- ürítés

biztosítása, támogatása, alkalmi pedagógiai jelentőséggel bírnak, és az oktatás szerves részét képezik. Az alapvető fizikai szükségletek kielégítése során a gyógypedagógus és munkatársai személyi segítőként (semmiképpen sem szülőként) legyenek jelen, és adjanak lehetőséget arra, hogy a tanulók alapvető, egyidejű tapasztalatokat szerezzenek saját testükről és a másik emberrel való kommunikatív együttlétről. Legyen elsődleges szempont a gondozók számára a tanulók személyiségi jogai a gondozási feladatok ellátása közben.

A fejlesztő gondozás: Az alapvető biológiai szükségletek kielégítése során a gyógypedagógus és a személyi asszisztens kiszélesítheti a gyermekek élményhorizontját, segíthet stabilizálni szociális kapcsolataikat, és színteret adhat a szituációhoz kötött tevékenységtanulásnak, gyakorlásnak. A fejlesztő gondozás során alakul ki az érzelmi kötődés, az elemi szociális kapcsolatok, a kommunikáció és az én, a személyes identitás első körvonalai.

Az alapvető szükségletek kielégítésének alkalmában mindig kommunikációval kell kísérni a cselekvést, a folyamatot komplex - egyénre szabott -, totális kommunikációs jelzésekkel kísérve a szokások kialakítására kell törekedni. A rituálék és szokások segítik a tanulókat a szituáció felismerésében, mely az adekvát együttműködés feltétele.

Minden apró kommunikációs jelzést észre kell venni, melyek a tanulók aktuális szükségleteire utalhatnak.

4. *Az elemi kapcsolatfelvétel formáinak kialakítása, a mindennapos rutin helyzetekben való tájékozódás elősegítése, a választás lehetőségének felkínálása, az igen-nem elkülönítése és alkalmazása*

Kapcsolatfelvétel és üdvözlés: A gyógypedagógus

- alakítson ki stabil szemkontaktust a tanulókkal. Amennyiben a tanulók vizuális információ-felvétele organikus és/vagy funkcionális okból akadályozott, a kapcsolatfelvétel egyéb, kölcsönösen működőképes módjának kidolgozása szükséges, mely a tanulók számára

érzékelhetővé teszi nyitottságát és készségét közléseik fogadására. Készítse elő az ehhez szükséges testhelyzet felvételét, és kommunikációjával közvetítse a tanulónak, hogy mindig kész közléseiket és megnyilvánulásait figyelemmel kísérni.

- egyénre szabott módon alakítsa ki a tanulók számára érthető üdvözlés és köszönés formáit, amelyet a tanulók is használni tudnak, és amelyet mások is alkalmazhatnak.

Mindennapos rutinhelyzetek egyezményes kifejezése: Egyes szituációkra egyezményes, minden esetben azonos - a tanulók számára érthető, de lehetőleg minél szélesebb körben ismert - jelzések, szimbólumok használata, amelyek a tanuló számára minden esetben felismerhetővé teszik a helyzeteket.

A kommunikációs alapszabályok elsajátításának elősegítése: A figyelem felkeltésének és megtartásának képessége, a kommunikációs szerepek megértése, a kommunikációs funkciók értelmezése, a közös figyelem kialakítása, a kivárás képessége mind alapjai a működőképes interakciónak. A gyógypedagógus teremtsen minél több lehetőséget a tanulónak arra, hogy a kommunikáció alapvető szabályrendszerét megismerjék, és ezeket alkalmazni is tudják.

Az önálló döntéshozatal előkészítése: A gyógypedagógus

- biztosítson lehetőséget, hogy a tanulók akár szóban, akár bármely más kommunikációs eszközzel igent és nemet mondjanak, kifejezzék elutasításukat egy helyzettel, személlyel vagy tárggyal kapcsolatban. Különös jelentősége van a visszautasítás szociálisan elfogadható módjai megtanításának,

- teremtsen választási helyzeteket, amelyben a tanulók megérthetik, hogy szükségleteik kielégítésére két vagy több módon is lehetőség nyílik. Ennek az a jelentősége, hogy minden tanuló megtapasztalhatja a környezete feletti kontrollt. A tanuló azon élménye és tapasztalata, hogy képes a kívánsága szerint befolyásolni a környezete történéseit, a legerőteljesebb motiváló eszköz. Az alternatívák közötti választásra bármely, a tanuló által alkalmazott kifejezési forma - mozdulat, ránézés, hangadás stb. - alkalmas lehet.

5. A nyelvi kommunikáció bevonása a nevelés-oktatás folyamatába, ezzel a valóság nyelvi birtokbavételének, a beszélt és írott kommunikációs formák elsajátításának előkészítése

A nyelvi eszközök folyamatos alkalmazása: A gyógypedagógus

- a nevelési-oktatási helyzeteket beszéddel vagy énekkel kísértje, a tárgyakat, eseményeket és személyeket nevezze meg, szem előtt tartva a „mindig ugyanazt, mindig ugyanúgy” szabályát. Ezzel előkészítheti, hogy a nyelvi közlések a későbbiekben a konkrét helyzetekről leválva is értelmezhetőek legyenek. Így fokozatosan lehetővé válik a tanulók számára a világ jelenségeinek fogalmi szintű megértése,

- figyeljen arra, hogy a nyelvet kísérő metakommunikatív és paranyelvi mozzanatok (hangsúly, hanglejtés, dallam, ritmus) emocionális tartalmakat közvetítenek, és hitelesítik - vagy éppen cáfolják - a beszéd tartalmát.

Amennyiben van olyan tanuló a csoportban, aki esetében az auditív információ felvétele nehezített, a pedagógus a nevelési-oktatási helyzeteket a tanuló számára érzékelhető gesztusnyelvvvel vagy egyéb alternatív kommunikációs formában kísérje. Az emocionális tartalmak közlésére ebben az esetben is fektessen hangsúlyt. A beszédet ebben az esetben se hagyja el, mert azzal egyrészt lehetőséget teremthet, hogy a tanuló az auditív információk feldolgozása terén fejlődjön, másrészt a tanuló izoláltsága csökkenhet, mivel környezete számára is érthetővé válik kommunikációjának tartalma.

A gyógypedagógus önkifejezése: A gyógypedagógus

- fejezze ki saját véleményét („Én szeretnék ezzel a labdával játszani. És te?”), ezzel minden egyes tanulót ösztönözzön kommunikációra,

- és tegye lehetővé, hogy a tanuló reagáljon, kifejezze saját attitűdjét, tiltakozását vagy beleegyezését,

- az önkifejezéssel és a tanulók kommunikációjának motiválásával teremtsen lehetőséget arra, hogy a gyermekek saját cselekvéseiket egyre inkább a beszélt nyelv kontextusában ismerjék fel.

6. Alternatív és augmentatív kommunikációs lehetőségek feltárása, a kommunikációs eszköztár egyénre szabott kiválasztása

Kommunikációs eszköztár kiválasztása: Figyelembe véve a tanuló mozgásállapotát, érzékszerveinek működését, kognitív képességeit, motiválhatóságát, kommunikációs igényét és szintjét, a gyógypedagógus válassza ki a tanuló számára legmegfelelőbb kommunikációs eszköztárat.

Konkrét helyzethez kötődő eszközök alkalmazása: A tárgyak, képek, testjelek, gesztusok vagy hangok beillesztése a nevelési és oktatási folyamatba lehetővé teszi a tanulók számára, hogy a mindennapos helyzetekben, a konkrét szituációhoz kötötten - de azoktól egyre függetlenebbé válva - kifejezzék szükségleteiket, és hatást gyakoroljanak környezetükre.

Elvont kommunikációra alkalmas eszköztárak alkalmazása: A magasabb absztrakciós képességet igénylő kommunikációs eszközök (például kép- és jelképrendszerek, gesztusnyelv, jelnyelv) alkalmazása elsősorban azoknál a nem súlyosan értelmi fogyatékos tanulóknál eredményes, akik súlyos beszédzavaruk miatt nem képesek magukat beszéddel kifejezni. Ezek az eszközök lehetővé teszik számukra, hogy nyelvtanilag összetett, absztrakt mondatokat alkossanak, amelyek jelentése független lehet a konkrét szituációtól, illetve, hogy

kifejezzék magukat, kommunikáljanak környezetükkel, és - ha képességeik lehetővé teszik - a későbbiekben elsajátítsák az írott nyelvet, illetve annak elemeit.

7. *A tanulók egymás közti kommunikációjának ösztönzése:* egymás üdvözlése, közösen végzett feladatok és játékok alkalmazása, a csoportos foglalkozások során a tanulók cselekvéseinek egymás számára is értelmezhetővé és hozzáférhetővé tétele, a társakkal való test-, szemkontaktus formáinak megtapasztaltatása

Csoportos foglalkozások: Az intézményi rehabilitációs pedagógiai programba épített csoportos foglalkozások (például reggeli kör, közös étkezések, közös fejlesztő foglalkozások) és közös aktivitások (adott témáról való beszélgetés, közös éneklés stb.) lehetőséget teremtenek a közösség kialakulására.

Az egymásra figyelés ösztönzése: A gyógypedagógus ösztönözze, hogy egymást megismerjék, egymás nevét tanulják meg. Serkentse őket, hogy figyeljenek mások cselekvéseire, és hívja fel az egyes tanulók figyelmét arra, hogy a többiek mit és hogyan csinálnak az osztályban.

A tanulók közti közvetlen kommunikáció támogatása: A gyógypedagógus egymás felé is közvetítse a tanulók megnyilvánulásait, a többi tanuló számára is kommentálja közléseiket, tegye lehetővé, hogy a tanulók egymással is kapcsolatba kerüljenek.

8. *A tágabb - idegen - környezetben való kommunikáció megtanulása, a nagyobb önállóság és a szélesebb kulturális közösség életében való aktív részvétel lehetőségének megteremtése*

A tágabb világra vonatkozó tartalmak közvetítése: Az iskola tegye lehetővé, hogy az oktatásban a tágabb világra vonatkozó tartalmak (természeti *és környezeti* jelenségek **(magaságys)**, társadalmi jelenségek **(hagyományok, ünnepek)**) is megismerhetők legyenek

Iskolán kívüli foglalkozások szervezése: Az iskolán kívüli foglalkozások, kirándulások, más iskolák tanulóival való találkozás, közösségi tanulási és játéklehetőségek felajánlásával a gyógypedagógus teremtsen lehetőséget a tanulóknak, hogy minél szélesebb körű tapasztalatokat szerezzenek az emberi, kulturális és természeti világról **(rendezvények)**.

Integrált programok szervezése: Integrált programok szervezésével az iskola biztosítsa a tanulók számára azokat a tapasztalatokat, amelyek a tágabb világ és a társadalom megismerését szolgálják, és lehetőséget teremtenek a megtanult kommunikációs formák új helyzetekben való kipróbálására és gyakorlására.

4.3.2. Mozgásnevelés

A testséma kialakítása, a mozgás örömeinek átélése és az önálló cselekvés ösztönzése

A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek, tanulók többsége - túlnyomó részben a központi idegrendszeri (agyi) sérülés domináns jelenlétéből fakadóan - súlyos fokban mozgáskorlátozott. E területen a nevelés, oktatás, fejlesztés célja a tanuló testsémája kialakulásának elősegítése, a mozgásszerv-rendszer optimális működésének biztosítása, a károsodott tartási és mozgási funkciók korrekciója, kompenzációja, az állapotromlás megelőzése, és a mindennapos tevékenységek, valamint a tanulás, játék- és munkatevékenységek motoros feltételeinek kialakítása. A mozgásfejlesztés, amely a gyermek állapotának megfelelően lehet egyéni vagy csoportos mozgásnevelés, aktív gyógytorna. Ezért a napi mozgásfejlesztést szükség szerint gyógytornász is segíti.

Ebből eredően a fejlesztő nevelés-oktatás egymásra épülő és/vagy egymást kölcsönösen feltételező feladatai a következők.

1. A szenzomotoros depriváció csökkentése, a szenzomotoros területen kialakult fejlődési elmaradások pótlása célzott ingerléssel, passzív mozgatással (mozgásérzékelés) és facilitált mozgások kiváltásával; az önindította mozgások ösztönzésével, a célirányos, akaratlagos mozgások optimális feltételeinek megteremtése érdekében a testkép, testséma kialakítása és fejlesztése

A saját test megélése és a testséma kialakítása: A saját test megélésének és a testséma kialakításának elősegítése érdekében lehetővé kell tenni

- a test érzékelését mozgás közben, nyugalmi állapotban, a lazítás és feszítés állapotaiban,
- a test térbeli helyzetének érzékelését különböző testhelyzetek felvételével és ezek megváltoztatásával,
- az egyes testrészek differenciált érzékelését különböző szomatikus és vibratorikus ingerek biztosításával,
- a rendelkezésre álló térben, annak eszközeit kihasználva a saját testnek az emberekhez és a dolgokhoz viszonyított helyzetének a térben való érzékeltetését,
- a test pozitív megélését és a mozgás fejlődését az alapvető szükségletek kielégítése során - a fejlesztő gondozás módszerét is alkalmazva.

A tér és a téri viszonylatok megélése és tudatosítása: A tér és a téri viszonylatok megélésének és tudatosításának elősegítése érdekében lehetővé kell tenni, hogy a tanulók

aktív és passzív módon is megtapasztalhassák a különféle téri viszonylatokat. Az önálló mozgásaktivitásra képes tanulók mozgásra ösztönözésével (gurulások, csúszások, forgások stb.) a gyógypedagógus segítse őket abban, hogy saját mozgásukról szenzoros visszajelzést kapjanak.

A súlyosan mozgáskorlátozott tanulóknak is biztosítani kell a mozgás lehetőségét: rendszeres időközönként gondoskodni kell helyzetük megváltoztatásáról annak figyelembevételével, hogy ennek során megtapasztalhassák a mozgás élményét és a téri viszonyok alapformáit (közel-távol, alul-felül stb.).

Testi kommunikáció alkalmazása: A saját test érzékelésének közvetlen testi kontaktuson, testi kommunikáción

keresztül (légzés, érintés, masszázs stb.) történő érzékelésének lehetővé tétele.

Aktivitás felkeltése, motoros válaszadás ösztönzése: A szomatikus, vesztibuláris, vibratorikus, akusztikus, vizuális, taktilis és haptikus ingerek biztosítása során az aktív motoros válaszadásra történő ösztönzés, kihasználva a tanulók mozgásos reakcióit az aktivitás kialakulásához és fejlődésének támogatásához.

2. Pozicionálás, testhelyzet-korrekción, a helytelen testtartás és testhelyzet megszüntetése, a kóros mozgásminták gátlása, a különböző tevékenységekhez szükséges stabil és biztonságos testhelyzetek kialakítása

Helyes testhelyzetek

felvétele: A helyes testhelyzetek (fekvés, ülés) kialakítása és alkalmazása

- az általános testi funkciók (pl. légzés, emésztés, stb.) javítása,
- a következményes tünetek (pl. decubitus, kontraktúrák, deformitások stb.) megelőzése,
- a mindennapos (önkiszolgálási) tevékenységek lehető legönállóbb kivitelezése (vizelet- és székletürítés, tisztálkodás, öltözés-vetkőzés, étkezés stb.).
- légzés, hangadás, tekintet, mimika, gesztusok, mutató valamely végtaggal stb. optimális pozíciójának megtalálása és gyakoroltatása a kommunikáció motoros feltételeinek javítása érdekében
- a tanuló számára kényelmes, számára tetsző testhelyzet kialakítása.

Gyógyászati és rehabilitációs segédeszközök alkalmazása: A tanulók szükségleteinek megfelelően a pozicionálás (fekvő, ülő és álló testhelyzetek váltakoztatásának) lehetővé tétele különböző segédeszközök alkalmazásával.

3. A mozgásfejlődés elősegítése a fiziológiás mozgássor szem előtt tartásával (a fejkontrolltól a felállásig)

Fej- és törzskontroll, testhelyzetek kialakítása, megtartása: A fej- és törzskontroll kialakulásának segítése az érintett testtájak ingerlésével, az izomzat erősítésével, a szükséges mozgáselemek facilitálásával, a kóros mozgásminták gátlásával.

A statikus testhelyzetek minél önállóbb megtartásának segítése segédeszközzel vagy a nélkül (hason, háton és oldalfekvés, ülés különböző eszközökön, állás segédeszközzel vagy a nélkül).

Helyzet- és helyváltoztatás: A helyzet- és helyváltoztató mozgások kialakításának előkészítése, segítése a szenzomotoros ingerlés eljárásainak felhasználásával, a motoros aktivitás fokozásával.

A helyzetváltoztató mozgások kialakítása és fejlesztése a fordulás, a végtagok emelése, a fej- és törzskontroll facilitálásával.

4. A kézhasználat, manipuláció motoros feltételeinek javítása, kialakítása és fejlesztése

A manipuláció fejlesztéséhez szükséges előfeltételek: A helyes testhelyzetek kialakításának segítése, megteremtése a kézhasználat feltételeinek megteremtése, a manipuláció fejlesztése érdekében. A végtagok átmozgatása, kilazítása a kézhasználat feltételeinek megteremtése érdekében.

A kézfelület érzékelés-észlelésének fejlesztése: A taktilis, vibratorikus, vizuális ingerlés alkalmazásával a kéz érzékelésének, észlelésének elősegítése annak testsémába való stabil beépülése és a kézhasználat kialakítása érdekében.

Koordináció fejlesztése: A szem-kéz, száj-kéz és két kéz koordinációjának kialakítása és fejlesztése a különböző testhelyzetekben.

Kézhasználat gyakorlása szituációhoz kötötten: Az elsajátított kézfunkció beépítése a mindennapos tevékenységekbe, célzottan fejlesztve az önellátást és önkiszolgálást a tanult mozgások tudatos felhasználásával:

- a kézhasználat gyakorlása a tanulók számára „értelmes” és jelentőséggel bíró tevékenységek során,
- a kézhasználat gyakorlása a kommunikációs funkciók javítása érdekében,
- a kézhasználat, manipuláció lehetőségeinek kihasználása az irányított játék-, tanulási, kreatív és munkatevékenységek során,

- a rehabilitációs foglalkoztató (ergo-) terápia elemeinek beépítése a kézhasználat, a manipuláció fejlesztésébe.

Segédeszközök: A kézhasználat és a manipuláció javítása érdekében a tanulók szükségleteinek megfelelően gyógyászati és rehabilitációs segédeszközök alkalmazása.

5. A kommunikáció motoros feltételeinek javítása, kialakítása és fejlesztése

Pozicionálás: A megfelelő (megfelelően ellazított) testhelyzetek kialakítása a kommunikációs funkciók gyakorlásához.

Mozgásgyakorlatok végzése a kommunikáció kialakítása érdekében: A gyógypedagógus az alkalmazott (alkalmazható) kommunikációs csatornától és/vagy eszköztől függően a foglalkozások során

- segítse elő a mutatóra alkalmas testrész [fej, felső végtag(ok), alsó végtag(ok)] célirányos mozgásainak kialakítását és gyakoroltatását, és
- javítsa a beszédszervek funkcióit (légzőgyakorlatok, fonáció, szájmotórium funkcióinak fejlesztése orális ingerléssel, masszázssal, evésterápiával stb.).

4.3.3. A dologi, az emberi és a természeti világ jelenségeinek megértése. Az érzékelés-észlelés és az értelem fejlesztése, a valóság kognitív birtokba vétele

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók dologi világhoz való viszonya a fejlesztő nevelés-oktatás kezdetén sok esetben szinte csak a táplálékfelvétellel, a testápolással és az öltöztetéssel kapcsolatos passzív élményekben merül ki. Kezdetben ez jelenti a világot, melyben otthon érzik magukat, amelyet észlelni képesek és uralni tudnak. Az ebből eredő, kényszerű befelé figyelésük megakadályozza őket abban, hogy felfedezzék a világot. Ezért a fejlesztés feladata az érzékelhető és észlelhető világ megnyitása, a dologi és emberi világ rendjének felfedeztetése és a valóságmegismerés tágitása a magasabb rendű kognitív folyamatok bekapcsolásával. Ebből eredően az oktatás egymásra épülő és/vagy egymást kölcsönösen feltételező feladatai a következők.

1. A valóság megragadásának segítése, a szenzomotoros funkciók fejlesztése

a) A külvilág felé való fordulás és a dologi világ megélésének elősegítése

Az első feladat, hogy egy elszigetelt világból a közös világba segítse eljutni a tanulót, majd olyan új tapasztalatok megszerzését tegye lehetővé számára, melyek a kifelé fordulásra ösztönzik.

Közös irányultság egy közös világra: Cél a kifelé fordulás, a tanuló figyelmének a közös világra való irányítása. Olyan élmények biztosítása, amelyek felkeltik érdeklődését, és amelyekre pozitív módon reagálhat. Ez tanulónként más és más módon valósulhat meg, a meglévő képességtől függően változhatnak az előnyben részesített ingerek és tevékenységek. Ösztönzés az aktivitásra, a külvilág aktív felfedezésére: A gyermekek önmagukat általában a környezet aktív explorálása során tevékenységük és észlelésük forrásaként élik meg, azonban a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók esetében a világ megélése és alakítása a motoros akadályozottságból eredően részben eltérő feltételek között zajlik. Az aktivitásra ösztönző környezet kialakítása figyelemfelkeltő és könnyen mozgítható, működésbe hozható eszközök használatával valósítható meg.

Különböző eszközök és anyagok segítségével - szociális interakcióba ágyazottan - a figyelem felkeltésére, újra és újra a világ felé fordulásra és annak aktív megtapasztalására ösztönöző ingerek biztosítása szükséges. Alkalmazni kell a mozgásnevelés során kialakított testhelyzeteket, a fejkontrollt és a manipulációt elősegítő segédeszközöket.

A szenzoros funkciók fejlesztése: Szükséges minden érzékelési - vizuális, auditív, taktilis, kinezetikus, propioceptív, olfaktórikus és az ízleléssel összefüggő - terület fejlesztése a következő szinteken: figyelem, érzékelés, észlelés, differenciálás, emlékezet, szerialitás.

A szenzoros funkciók fejlesztése történhet

- a bazális stimuláció vagy más, a tanuló szükségleteinek megfelelő módszer és eszköz alkalmazásával,
- cselekvésbe ágyazottan, felhasználva a mindennapi tevékenységek adta alkalmakat (például a szaglás és az ízérezékelés fejlesztése, az ízekre való figyelés, a különböző ízek, szagok, illatok megkülönböztetése, az ezekre való visszaemlékezés természetes helyzetben, étkezés és evésterápia során is).

A gyógypedagógus

- Használja ki az alapvető szükségletek kielégítésének alkalmait a tanulók testérzékelésének fejlesztéséhez,
- biztosítson különféle akusztikus ingereket a zeneterápia eszköztárának alkalmazásával. Az érdekes, különleges akusztikus ingerekre - kutyaugatás, fűrészfűrés hangja, csörömpölés stb. - külön fel kell hívni a tanulók figyelmét, ösztönözni kell őket a hangingerre való figyelésre, differenciálásra s az előzőekkel való összehasonlításra,
- tegye lehetővé figyelemfelkeltő és személyre szóló, egyszerű vagy éppen összetett vizuális ingerek észlelését. Helyezzen fényes, csillogó, élénk, színes, mozgó vagy éles kontrasztos tárgyakat a gyermek látóterébe. A látásnevelés eszközei (színes lámpák, mozgó fények, fényorgona, stb.) is használhatók a vizuális észlelés fejlesztésére.

A taktilis érzékelés a bazális terápia eszközeivel, cselekvésbe ágyazottan minden manipuláció során fejlesztendő (a tanulók figyelmének felhívása a tapintott anyag minőségére, felületére, hőmérsékletére). Ösztönözni kell őket arra, hogy a tapasztaltakat eddigi emlékeikkel összehasonlítsák).

A propioceptív és a kinesztetikus észlelés témakörét a mozgásnevelés tartalmazza, de nem hagyható figyelmen kívül, hogy a saját test helyzetének és mozdulatainak érzékelése és érzékeltetése a mindennapi tevékenységek során is folyamatosan megtörténhet (öltözködés, tisztálkodás stb.). A tanulók kapjanak verbális és vizuális megerősítést is saját testük helyzetéről, mozdulataikról. (Érdemes például nagy tükröket használni az öltöző- és tisztálkodó helyiségekben, valamint a tornaszobában.)

b) Az önindította mozgás elősegítése és annak következményei

A gondolkodás későbbi műveletei az érzékszervi és a mozgásos struktúrák összekapcsolódásából erednek. Az észlelés és a mozgások koordinációjában a tanulás fontos szerepet játszik.

Ehhez a tanuláshoz elengedhetetlen az önindított mozgások minél gyakoribb kivitelezése. Ezáltal a tanulók önmagukat a cselekvés végrehajtójaként ismerik fel, és szándékosan kezdenek cselekedni.

A szenzoros és a motoros működések összekapcsolása: A cél az érzékelés és a mozgás (például a látás, a nyúlás és fogás, a hang irányába fordulás vagy a hangforrás keresése) összerendeződésének elősegítése.

- A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulóknál az önindított mozgás gyakran nehezen kivitelezhető. Ezért a teret, eszközöket a tanuló adottságaihoz kell adaptálni, különös tekintettel arra, hogy a manipulálható tárgyaik legyenek számukra elérhető közelségben, vagy biztosítva legyen a tanuló számára a helyváltoztatás lehetősége. A manipulációt, fejkontrollt segítő testtartás és a segédeszközök használata - a tanulók szabadon történő közlekedése a csoportban - legyen természetes.

- A segítség szükség szerint irányulhat a figyelemfelhívó inger felé történő fordulásra, az ingerkibocsátó tárgy megérintésére, megtapogatására, az azzal folytatott manipulációs tevékenységre, a mozdulat helyes kivitelezésére, elegendő időt hagyva a mozgásos tapasztalatszerzésre s a tapasztaltak feldolgozására, beépítésére.

A tér felfedezésének elősegítése: Míg az állandó befelé figyelés egyben a tér mellőzését jelentette, a cselekvéssel, a térben való manipulálással, mozgással kezdetét veszi a téri irányok és térbeli viszonyok megismerése. Feladat a minél többértű térbeli tapasztalat megszerzésének biztosítása.

A testhelyzetek gyakori váltogatása, a különböző vesztibuláris ingerlést adó játékok még az önindított mozgásra nem képes tanulóknak is segítségükre lehetnek, ha minél többször megtapasztalják az alapvető téri viszonyokat, mint a „fent” és a „lent”, az „előre”, a „hátra” és az „oldalra”.

A fejlesztés, a térbeli tapasztalatszerzés lehetséges eszközei:

- elegendő tér a mozgáshoz,
- olyan megmászható, felborítható, gurítható puha tárgyak, amelyekbe bele lehet bújni, alá, mögé lehet mászni, bele lehet dobálni és ki lehet venni belőle dolgokat,
- szabadtéri játékok, játszóterek és a természet rendszeresen látogatása. Megfelelő számú segítő személyzettel és személyre szabott adaptációkkal kivitelezhetők a fel- és lemászások, a forgások, gurulások, lengések.

Az idő strukturálásának elősegítése: A világ felé fordulással az idő strukturálódása is kezdetét veszi. Az örömmel végzett cselekvéseket már lehet várni, s több örömteli cselekvésnek sorozata is lehet. Törekedni kell a napi és heti rendszerességre, az időbeli tájékozódás - mely a kis egységektől halad a nagyobb egységek felé - megkönnyítésére. A napok sorrendje érzékeltethető az egyes napokra jellemző tevékenységek váltakozásával. A gyógypedagógus erősítse meg az időbeli tájékozódást a tanulókkal alkalmazott - egyénre szabott, vizuális vagy taktilis - kommunikációs módszer segítségével is. Az aktuális tevékenység jelzéséről fokozatosan térjen át az elmúlt, az aktuális és az elkövetkező tevékenység jelzéséig. Ezután fokozatosan az egész nap tevékenységeit jelző napirendről térjen át a heti rendre. Ha a tanuló képességei lehetővé teszik, ezután vezethető be a havi, majd éves terv, naptár közös áttekintése. Ezt a folyamatot nagymértékben segíti, ha minden napnak, hónapnak egy-egy egyedi eseményét emeli ki a gyógypedagógus, melyet a közösen készített naptárban jelez, a tanuló számára érzékelhető vizuális vagy taktilis módon.

Az elmúlt, átélt élmények felelevenítésével - fényképek, képeslapok, videó segítségével - a megismerés határai a múlt felé tárgíthatók, míg a tervezett események elővételezésével a jelenből a jövő felé tekinthet ki a tanuló.

A természeti világ megismerése: Az idő strukturálásának legalapvetőbb egységeit a természet változásai (napszakok, évszakok, állatok, növények és emberek fejlődése, növekedése stb.) adják, ezért a fejlesztő nevelés-oktatás biztosítsa annak lehetőségét, hogy a tanulók közvetlen tapasztalatokat szerezzenek a természeti világ jelenségeiről, és a velük kapcsolatos tevékenységeket maguk is végezhessék (évszakoknak megfelelő játékok, szokások, *magaságys).*

2. A szemiotikai funkciók megjelenésének, a valóság ábrázolásának segítése

A világot alkotó tárgyak és jelenségek rendszeres és gyakori megtapasztalásával a tanulóknál először emlékezeti képek alakulnak ki, majd állandósuló sémák, melyek a képzelet segítségével előkészítik a fogalmak kialakulását. A fogalmak lehetnek a hasonló valóság mozzanatok egész osztályát tükröző konkrét, illetve a kognitív fejlődés magasabb szintjén elvont fogalmak és ez ezekkel történő gondolkodási műveletek. A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók, különösen, ha az értelmi fogyatékoság súlyos fokban jelen van, rendszerint ezen a konkrét fogalmi szinten tudnak leginkább értelmi műveleteket végezni. Ha erre a szintre eljutottak, utalni tudnak a jelen lévő, a jelen nem lévő, az elmúlt vagy még meg sem történt eseményekre, dolgokra. A valóság ábrázolását mozdulatokkal, szimbolikus játékkal, tárgyakkal, képekkel, taktilis jelzésekkel és verbalitással szükséges elősegíteni.

Az utánzás tanítása, utánzásra készítés: A megfelelő mozgásos utánzáshoz rendszeres, önindított mozgásra és utánzásra érdemes mintára van szükség. Az utánzás ismételtetéssel kezdődik. A gyógypedagógus végezzen olyan gesztusokat, mozdulatokat, amelyeket a tanuló - még bizonyos idő elteltével is - maga is végre tud hajtani. Kezdetben a gyógypedagógus is utánozhatja a tanulót, ezzel könnyebben előhívhatja és megértetheti az utánzást.

Alkalmazni kell azokat, a mozgásnevelés során kialakított testhelyzeteket, amelyekben a gyermek szabadon tud mozogni. A fejkontroll kivitelezése és a szemkontaktus felvétele esetleg segédeszközök használatát is igényli.

A közös éneklés, a reggeli kör alkalmával sok lehetőség nyílik mozdulatokkal kísért mondókák tanulására. A mozdulatok mindig a már ismert, gyakran végzett cselekvésekre utaljanak.

Szimbolikus játékok alkalmazása: A funkcionális (sokszor sztereotip) játékhasználatból a gyógypedagógus segítse a játéktárgyak beépítését egy szerepszituációba (például a korábban csak ide-oda tologatott autó építőanyagot, vagy ennivalót szállítson).

Alkalmat kell teremteni arra, hogy a tanulók a különböző mozdulatokkal, hangokkal, tárgyakkal jelölhessék és lejátszhassák a képzeletükben, emlékeikben élő valóságot, a szimbolikus játékon keresztül feldolgozhassák feszültségeiket is. A szerepjáték (babázás, fodrász játék, főzőcskézés, boltos játék) így fontos része lesz a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók fejlesztő nevelés-oktatásának.

Nem kell mindig ragaszkodni az élethű játéktárgyakhoz: a „mondjuk, hogy ez a...” fordulat fokozatos bevezetésével, az egyre sablonosabb, a valóságtól eltérő külsejű tárgyak használatával a tanulók előrébb juthatnak az elvonatkoztatásban.

A rajzolás elősegítése, a rajz fejlesztő hatása: A rajzolás mint funkció kialakításához szükség van egyéni segítségnyújtásra (pozicionálás, adaptált segédeszközök stb.). A rajzolás

lehet egyszerűen egy örömszerző tevékenység, magasabb szinten nem tudatos önkifejezési forma, kommunikációs eszköz.

„Nyomot hagyni a papíron” egyéb eszközökkel is lehetséges. Figurás nyomdával pl. egész események megjeleníthetők. Ha egy tanuló már legalább két dolog közül tud választani, a nyomda önálló kiválasztása után a papíron az általa megjelölt helyre segített mozdulatokkal nyomdázhat. A formarészletek színeinek variálásával egyedivé, sajátjává teheti munkáit.

Az önálló mozgásra képes gyermekek kapjanak lehetőséget az önálló rajzolásra. A ceruzát foghatják kézben, szájban, lábujjak között, de felszerelhető a csuklóra, fejpálcára vagy egyéb segédeszközökre, amelyeknek már kismértékű elmozdításával is önállóan tud alkotni a gyermek. Becsüljük meg ezt az alkotást, díszítsük vele a csoportszobát vagy az iskolát.

Azokkal a tanulókkal, akiknél a vizuális információfelvétel akadályozott, tárgyakból, tárgyrészletekből készíthetők képek, melyek a számukra lényeges taktilis információfelvételt segítik, fejlesztik.

A verbális - vagy alternatív és augmentatív eszközökkel segített - önkifejezés: A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulóknál a verbális kifejezések helyett sok esetben alternatív kommunikációs formákra van szükség, mely minden esetben a tanuló egyéni adottságaitól függően alakítandó ki. A jelek, szimbólumok, ábrák megértésének tanítása egyúttal az absztrakciót és a gondolkodást segíti.

A kommunikációs forma építőköveinek alkalmasnak kell lenniük arra, hogy azokkal a tanuló saját világát leírhasa, gondolatait megjeleníthesse, s környezete felől érdeklődhessen. A tanulók egyéni adottságaitól és akaratától függ, hogy a számukra választott kommunikációs rendszer mekkora nyelvi egységeket tartalmaz. E nyelvi egységek a fejlesztés során tudatosan bővíthetők a tanuló értelmi képességei és akarata szerint.

3. Az elemi gondolkodási funkciók fejlesztése

Átmenet a ténylegesen elvégzett cselekvés és a csak fejben végzett értelmi műveletek szintje között. A tanulók ezen a szinten már képesek eligazodni az általuk ismert helyeken, eltalálnak az épület egyik pontjából a másikba, de nem képesek lerajzolni vagy más úton visszaadni, hogyan is találunk el oda. Emlékeik még mozgásosak, a reprezentáció új síkján még nem képesek rekonstruálni, amit a cselekvés síkján már megszereztek. Ha az önálló helyváltztatás nehezített, a téri megismerés elhúzódik, s a téri reprezentáció megjelenése is sokáig várat magára vagy teljesen el is maradhat.

Ebben a szakaszban a fejlesztő nevelés-oktatás feladatai a következők:

A téri megismerés interiorizálásának elősegítése: A téri megismerés segítése személyre szabott segítség biztosításával.

A bejárt, megismert teret jelölhetővé, lejátszhatóvá kell tenni. Kis lépésekben haladva, például a „hol van?” „merre találok?” „hová rajzoljam?” kérdések tudatosításával és sikeres megválaszolásának elősegítésével.

A térben történt változások felfedezését, megértését segíti a tér ábrázolása makettekkel, terepasztallal, rajzokkal, mozgásos feladatokkal.

A több szempontú gondolkodás elősegítése: E szakasz kezdetére jellemző, hogy a tanulók még nem képesek egyszerre több szempontot figyelembe venni, egyszerre csak egy kiválasztott szempont szerint értékelik a jelenségeket. A fejlesztés feladata annak kialakítása, hogy a tanulók egyszerre több szempontot is figyelembe és számba tudjanak venni.

A decentráció elősegítése: A fejlesztés célja a térre, időre, mennyiségre, távolságra, magasságra stb. vonatkozó decentráció, az egyéni helyzettől független gondolkodás kialakulásának segítése (például annak belátása, hogy az asztal előtttem van, de másnak balra esik), a relációkat képviselő jelek és viszonyfogalmak megismertetése, használata.

A közös játék alkalmas arra, hogy a játéktevékenységek során az eltérő szempontok, a többi tanuló perspektívája felismerhető, belátható legyen, és a tanuló megértse, hogy más szemszögből másképpen mutatkozhat meg ugyanaz a dolog.

A konkrét műveletek és a formális műveletek konstrukciójának elősegítése, a cselekvések logikai struktúrájának kialakítása, a tér, az idő és a tartam, a sorozatok, halmazok elemi fogalmainak elsajátítása

A halmozottan fogyatékos gyermekek fejlesztő nevelés-oktatásának a cselekvéses tanulás az alapja, de a meglassúbbodott vagy zavart motorium miatt számolni kell az érés esetleges időbeli elhúzóásával. Ebben a szakaszban a tanulók fokozatosan megtapasztalják az anyag és a súly állandóságát, és ismereteket szereznek a tömeg fogalmáról. A gondolkodás fejlődésével mód nyílik a téri viszonylatok absztrakt megismerésére is. Kialakulnak azok a minőségi műveletek, melyek a teret strukturálják: térbeli, egymást követő sorrend és szakaszok vagy távolságok elkülönítése; a hosszúság, a felszín stb. megmaradása. Összekapcsolódnak az időrendi összefüggések (előtt, után) a tartam összefüggéseivel (rövid vagy hosszú ideig). Egyszerre több tulajdonság alapján osztályozzák a tárgyakat és a fogalmakat, és több szempontból is képesek csoportosítani azokat. A számfogalom és a matematikai gondolkodás kialakulásában jelentős szerepet játszanak az absztrakt műveletek. Ha a tanulók képesek ennek elsajátítására, akkor e terület fejlesztésénél irányadónak lehet tekinteni a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelvében foglaltakat.

A formális gondolkodás szakaszába jutott tanuló képes olyan elvonatkoztatásra és általánosításra, amelynek nincs szükségszerű kapcsolata a valósággal vagy a tanuló saját elgondolásával. Súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek között általában kevesen jutnak el ebbe a szakaszba. Az ő esetükben az egyén számára legmegfelelőbb fejlesztés érdekében a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelvében foglaltakat kell irányadónak tekinteni, és a megfelelő gyógypedagógiai intézményben történő iskoláztatásukat kell kezdeményezni.

4.3.4. Kreativitásra, játékra, szabadidős tevékenységre nevelés.

Az emberi lét esztétikai dimenziójának megtapasztalása és a kreatív tevékenységek ösztönzése.

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók számára a műalkotások hozzáférhetővé tétele és azok önálló létrehozása, illetve az ehhez kapcsolódó feladatok a fejlesztő nevelés-oktatás integráns részét képezik. A zenei, mozgásos, képzőművészeti és irodalmi alkotások megtapasztalása és önálló létrehozása lehetővé teszi a tanulók számára a befogadás, a megértés komplex emocionális és kognitív formáinak megtapasztalását, valamint a kreatív alkotás, létrehozás lehetőségét nyújtja számukra. Fontos, hogy a tanulók megtapasztalják, hogy maguk is képesek pozitív módon adni valamit a világnak.

Ebből eredően a fejlesztő nevelés-oktatás egymásra épülő és/vagy egymást kölcsönösen feltételező feladatai a következők.

1. Az emberi lét esztétikai dimenziójának megnyitása, az elemi művészeti tapasztalatok hozzáférhetővé tétele, ezek örömforrásként való megtapasztalásának segítése

Elemi esztétikai élmények: Az elemi esztétikai élmények rendszeres megtapasztalásának segítése a fények, hangok, hangdialógusok, zeneművek közvetítése, megmutatása által, a mozgás (a tánc elemeinek beépítése) hozzáférhetővé tételével.

Célja:

- a tanulókat segítse abban, hogy saját testükön és a másik emberrel való együttlétben - a légzés, a szívverés, a beszédritmus, a mozdulatok, az egész test egyes mozgásainak ritmikus ismétlődése, a hangdialógusok, énekek, mondókák, illetve ezek összekapcsolódása során - ritmust ismerjenek fel;
- a műalkotásokkal vagy annak elemi formáival való találkozás során a tanulók számára lehetővé tegye a felfedezés, a rácsodálkozás örömeinek, az újdonság élményének

megtapasztalását, a műalkotásokhoz kapcsolódó érzelmek (boldogság, szomorúság, meglepődés stb.) átélését;

- segítse az új tapasztalatok összevetését, ezek egymás közötti kapcsolatainak, eltérő jellegének felismerését, használja ki az egyes művészeti tevékenységek több érzékszervre hatást gyakorló jellegét (például a zene akusztikus és vibratorikus modalitásainak összefüggéseit, a zene mint hallható, tapintható - akár számítógép segítségével - látható tulajdonságait);

- a foglalkozások kezdetének vagy végének, valamely cselekvéssor megkezdésének, tevékenységek zenei aláfestésének alkalmazásával az esztétikai elemek - akár rituálészerűen végzett - nevelési helyzetekbe illesztésével lehetővé tenni a tanulók számára egyes zenei motívumok, képek, mondókák ismétlődő felismerését.

Minden tanulónál törekedni kell annak felmérésére, hogy melyek azok az élményforrások, melyek később beépíthetők szabadidős tevékenységének tartalmas eltöltésébe, és mely élményekből kiindulva lehet segíteni a tanulót a szabadidős tevékenységek kiválasztásában, a pihenésben, relaxálásban.

A tevékenységekről felerősített szenzoros visszajelzések adása: A gyógypedagógus

- a szenzoros visszajelzések segítése, utánzása, a különböző érzékelési modalitások összekapcsolása által segítse a tanulókat saját cselekvéseik érzékelésében, észlelésében, az egyes aktivitások felerősítésének;

- tegye lehetővé, hogy a tanulók a zenehallgatás során, a zene ritmusát követve mozoghassanak, táncolhassanak; testüket ritmusra mozgassák, azon doboljanak; alkalmazzon erre a célra kialakított hangszereket vagy használati tárgyakat, természetes anyagokat.

A tevékenységek során a tanulók minél több alkalommal kapjanak lehetőséget a választásra annak érdekében, hogy egyre tudatosabban vegyenek részt a foglalkozásokon, majd azok egyes elemei beépüljenek a szabadidős tevékenységbe vagy az önálló játékba is.

2. Az aktív cselekvés ösztönzése, elemi művészi tevékenységek végzése és a közös kreativitás élményének megtapasztalása

Művészi tevékenységek hozzáférhetővé tétele visszajelzések adása: A gyógypedagógus ösztönözze a tanulókat önálló vagy közösen végzett cselekvésre, tegye lehetővé számukra, hogy elemi művészeti tevékenységeket végezzenek, vagy ezekben részt vegyenek; ennek során aktívan kipróbálhassák az alkotás, a kreatív tevékenykedés élményét, és megtapasztalhassák, hogy befolyással vannak a dologi és emberi világra.

A fejlesztő nevelés-oktatás

- tegye lehetővé zenei élmények megélését a zeneművek meghallgatása, az önálló vagy közös zenélés során: speciálisan kialakított hangszerekkel, közös, táncos improvizációval, énekléssel, a zenéhez kapcsolódó élmények és érzelmek megbeszélésével;

- a tanuló befogadóképességének megfelelően tegye lehetővé az irodalmi alkotások (ritmus, hanglejtés, hangulat, mondókák, versek, mesék, rövid történetek) megismerését, a megismert alkotásokkal kapcsolatos érzelmek, események, személyek helyzetének, dilemmáinak megismerését és átélését;

- nyújtson segítséget abban, hogy a tanulók - amennyiben képességeik ezt lehetővé teszik - elsajátítsák a kézműves technikák alapvető fogásait;

- tegye lehetővé, hogy a tanulók különböző játékos tevékenységek során (festékekkel csöpögtetni, kézzel, lábbal, szájjal képeket rajzolni, színes port húzni, grafitot szétdörzsölni, gyurmát szétnyomni) érzékelhessenek különböző formákat, tér- és színhatásokat, és közreműködhessenek különböző formák, terek (dobozokból házat építeni, sátrat verni stb.) létrehozásában;

- használja ki, hogy a közösen kialakított terek lehetőséget nyújtanak számos tapasztalat (szoros, tágas, otthonos, csendes stb.) megélésére;

- tegye lehetővé, hogy minél többet kísérletezhessenek a tanulók a különböző anyagokkal, technikákkal önállóan is, a későbbiek során pedig ezek jelenjenek meg, mint önálló szabadidős tevékenységek.

A művészeti tevékenységek közösségi dimenziójának kiaknázása: Lehetővé kell tenni, hogy a tanulók megosszák egymással a kreatív tevékenységek során felmerülő gondolataikat, kifejezhessék a társaik alkotására vonatkozó érdeklődésüket, véleményüket (a tanuló vagy a gyógypedagógus mutassa be a csoportnak az elkészült művet, a foglalkozás végén közösen nézzék át és beszélgessenek róla stb.).

Olyan helyzeteket kell teremteni, amelyben a tanulók megélhetik a közösen végzett kreativitás, az együttgondolkodás kihívásait és élményét. A közösen készített műalkotásokon, közösen végzett művészeti tevékenységeken - együtt festett kép, közös zenélés, éneklés, csoportos meseszöveg stb. - keresztül a tanulók megtapasztalják az együttalkotás közösségi jellegét és azt, hogy az így létrehozott alkotás különbözik az egy ember által létrehozott műtől.

A közös mesehallgatás és történetészöveg - akár külső szakember bevonásával - a dramatikus játékok eszköztárának, a drámapedagógia elemeinek beépítésére ad alkalmat. A közös mesélés, meseszöveg örömforrás, szabad alkotás, amely közelebb viszi a tanulókat saját élettörténetük megértéséhez, feldolgozásához, és lehetőséget teremt rá, hogy önmagukat egy közösség történetének szereplőjeként, döntések meghozójaként tapasztalják meg.

A tágabb kulturális művészeti és esztétikai világ hozzáférhetővé tétele: Lehetővé kell tenni, hogy a tanulók tapasztalatokat szerezzenek a mások által létrehozott - akár egyetemes jelentőségű, akár a magyar és az európai kultúrát meghatározó - műalkotásokról, valamint részt vegyenek a helyi közösség életében jelentőséggel bíró kulturális eseményeken.

A helyi nevezetességek és rendezvények (múzeum, koncert, természeti értékek stb.) meglátogatása lehetőséget ad a tágabb kulturális világ megismerésére, és egyben az integrált, közösségi programokban való részvétel lehetőségét, illetve az elsajátított kommunikációs készségek gyakorlását is jelenti.

4.3.5. Érzelmi és szociális nevelés, az én pozitív megtapasztalása, megnyílás a közösség felé, a kommunikáció kulturált formáinak elsajátítása

A személyes érzelmek kifejezése és a másik ember érzelmeinek megértése, a másokkal való együttműködés kialakulásának segítése az iskolai oktatás alapvető - a kommunikáció fejlesztésével szoros összhangban álló - feladatai közé tartozik. A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók számára a szűkebb és tágabb közösségi életben való részvétel az egyik legnehezebben teljesíthető feladatot jelenti. A tanulónak kezdetben lehetővé kell tenni, hogy önmagukat egyedi, autonóm lényként tapasztalják meg, és ilyenként képesek legyenek belépni egy közösségbe, és részt venni annak életében.

1. Az „én” és a „nem én” elkülönülése, a másik személy valóságának és egyediségének megtapasztalása

Az anyáról való leválás kísérése, segítése: A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermek és édesanyja többnyire szoros együttélésben léteznek, a fejlesztő nevelés-oktatás-nevelés kezdetén bizonyos esetekben még az „én” és a „nem én” elkülönülése sem megy végbe a gyermekben. Saját magát anyja részeként, anyját önmaga kiterjesztett énjeként ragadhatja meg, fizikai és érzelmi állapotuk gyakran egymás tükörképe.

A tanuló közösségbe kerülése az anyáról való leválás kezdeti állomása is lehet, ezért az iskola feladata, hogy figyelembe vegye az ebből a helyzetből fakadó feszültségeket, és minden eszközzel segítse a szülőket és a tanulót.

Az emberi viszonyok kialakításának segítése: Az iskolai nevelésnek meg kell adnia azt a biztonságot és védettséget, ami felbátoríthatja a gyermeket arra, hogy az általa megélt világtól a dologi világ s az abban élő személyek felé forduljon.

A különböző élethelyzetekre adott érzelmi reakciók gazdagítása: A gyógypedagógus igyekezzen megérteni a tanuló érzelmi reakcióit, és tanítsa a differenciált érzelmek kifejezését (tetszik - nemetszik, szeretem - nem szeretem, fájdalom, félelem, büszkeség, szomorúság, lelkesedés, öröm stb.).

2. Az „én” pozitív megélésének segítése, a szociális kapcsolatok megnyílásának támogatása

Minden megnyilvánulás megválaszolása: A gyermekek minden megnyilvánulását énjük kifejeződésének kell tekinteni, és ügyelni kell arra, hogy szubjektív szükségleteik megértésére, felelősségteljesen kielégítésre kerüljenek.

A tanuló néven szólítása: A tanulóknál a nevükön történő megszólítás tudatosíthatja, hogy az egyes helyzetekben róluk van szó. Törekedni kell annak tudatosítására, hogy társainak, akik körülötte vannak, is van nevük, és közösen tevékenykednek a nap folyamán.

A saját testiség megélése és az én

megtapasztalásának segítése: A saját testiség lehetővé teszi a másik énjével való találkozást, és ez egyben az én kifejeződésének egyik első formáját adja. A gyógypedagógus feladata, hogy a saját test megtapasztalásának sokféle formája útján gondoskodjon az én pozitív megéléséről és megtapasztalásáról.

Az én megélése az önindította mozgásban és a passzív mozgás során keletkező élményekben: Az önálló mozgás az én kifejeződése. A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók esetében a mozgás gyakran erősen akadályozott vagy biztonsági okokból mesterségesen korlátozott. A fejlesztés feladata a mozgás ösztönzése, segítése. Minden lehetőséget meg kell ragadni az önindított mozgás kivitelezésére. A súlyosan mozgáskorlátozott tanulók számára a testmozgást és a helyváltoztatást segítséggel kell biztosítani.

Az aktív explorációs tevékenység segítése: Azáltal, hogy a tanulók környezetüket saját aktivitásukkal vizsgálják, és eközben megkülönböztetik azt, amit érdekesnek, s azt, amit érdektelennek tartanak, saját énjüket közlik a körülöttük élők felé. A gyógypedagógus feladata, hogy segítse a tanulókat a világ jelenségei felé fordulásban, az élmények befogadásában, az érdeklődésüknek megfelelő emberek, dolgok és események megismerésében.

3. Kapcsolatfelvétel és közös tevékenység, a szociális kapcsolatok pozitív jellegének megélése, a kommunikáció közösségi formáinak ösztönzése

Az örömteli szociális kapcsolatok megtapasztalásának elősegítése:

A közös játék, a

mindennapi testápolás során szerzett pozitív tapasztalatokkal ösztönözhetőek a tanulók arra, hogy újra és újra megnyíljanak környezetük felé. A másokkal teremtetett biztonságos és örömteli kapcsolatok kialakítására minden alkalmat ki kell használni.

A spontán kapcsolatfelvétel alkalmainak megteremtése: Olyan helyzeteket teremtése szükséges, amelyekben a tanulónak alkalmuk nyílik arra is, hogy egymással kapcsolatot teremtsenek. A tanulók mintaadással és rávezető játékokkal is motiválhatók.

A szociálisan elfogadható jelzések megerősítése, a nem elfogadhatók leépítése: Az akadályozott tanulók kommunikációjában gyakran megfigyelhető, a környezet számára kellemetlen jelzéseket célszerű fokozatosan leépíteni, s helyettük olyan jelzéseket kialakítani, amelyeket a környezet is szívesen fogad, tudomásul vesz, és szívesen reagál rájuk.

A gyógypedagógus feladata a jelzések és kifejezési formák fokozatos, az egyéni sajátosságokat figyelembe vevő alakítása, továbbfejlesztése. Ennek sikere azonban attól is függ - s erre a környezetnek figyelemmel kell lennie -, hogy mennyire veszi újra meg újra figyelembe a leépítésre szánt jelzéssel közölt tartalmakat.

A tanulók egymás közti kommunikációjának ösztönzése: A tanulók az iskolába lépéssel új közösségbe kerülnek. A közösségben a megfelelő pedagógiai segítségadással a csoporttagok kapcsolatot teremthetnek egymással. A testi kontaktus, egymás tevékenységének látványa, egymás hangjának meghallása hatással van a csoporttagokra.

Lehetővé kell tenni, hogy a csoport életében természetessé váljék a kapcsolatteremtés és az egymással folytatott kommunikáció.

4. A közösségi kommunikációs formák megtanulása, alkalmazása

A figyelemfelkeltés lehetőségének biztosítása: A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók kezdetben ritkán rendelkeznek olyan szociálisan is elfogadható jelzésekkel, melyekkel felhívhatnák magukra társaik és nevelőik figyelmét. A mozgás sokszor olyan súlyos fokban akadályozott, hogy a másik megközelítése, megérintése - hacsak nem közvetlenül egymás mellett vannak - sem lehetséges. A fejkontroll hiánya vagy a vizuális érzékelés zavara miatt a szemkontaktus felvétele is akadályokba ütközhet.

A gyógypedagógus feladata, hogy tanulónként olyan szociálisan is elfogadható jelzést találjon és alakítson ki, amely alkalmas arra, hogy a tanuló felhívja magára a figyelmet.

Az üdvözlés formáinak tanítása: Az üdvözlés a kapcsolatteremtés és a kommunikáció része. Jelzés a másinak arról, hogy „itt vagyok én is, és látom, hogy te is itt vagy”. Az üdvözlés: nyitás a másik felé. A gyógypedagógus feladata, hogy a megfelelő pozicionálás

után olyan jelzést találjon a tanulóknak, amivel önállóan és érthetően tudják üdvözölni a környezetükben lévőket.

A kommunikáció fenntartásának segítése: Kommunikáció közben az érdeklődést fenn kell tartani. A gyógypedagógus feladata, hogy a tanulóknak megtanítsa, hogyan tarthatják fenn a figyelmet kommunikáció közben (például gyakori visszajelzés hangjelzéssel, szempillantással, egyéb metakommunikatív eszközzel stb.), hogyan kommunikálhatnak minél hatékonyabban, ami elengedhetetlen a szociális kapcsolatok kialakításához.

Az érzelmek megnyilvánításának segítése, a konfliktusok kezelése: A gyógypedagógus segítse a tanulókat érzelmeik differenciált kifejezésében és mások érzelmeinek, hangulatainak érzékelésében és megértésében.

A kapcsolatokban előfordulhatnak félreértések, egyet nem értések, konfliktusok, ezért a tanulókat meg kell tanítani arra, hogyan viselkedjenek konfliktus során. A konfliktuskezelés természetét a tanuló képességeihez, adottságaihoz kell mérni.

Csoporton belüli aktivitás ösztönzése: A csoporton belüli aktivitást befolyásolja a tanuló személyisége, önmagáról alkotott képe, csoporton belül elfoglalt helye, csoporton belüli kapcsolatai, aktuális egészségi és érzelmi állapotai, és kommunikációs hatékonysága. Mindezen tényezők fejlesztésével, optimalizálásával segítse a gyógypedagógus a tanulót, hogy minél aktívabban vehessen részt a csoport életében.

5. A közösségben való viselkedés formáinak tanítása, a szűkebb és tágabb világ kommunikációs normáinak megtanulása és gyakorlása

A közösségi alkalmakban való aktív részvétel segítése: A tanulóknak meg kell tanítani a kulturált együttlét szabályait, az ezek során alkalmazható kapcsolatteremtés lehetőségeit. A közösségi alkalmakat - reggeli kör, étkezések, közös programok stb. - úgy kell kialakítani, hogy a kapcsolatteremtésre, ha igénye van rá, minden tanulónak módja legyen.

A megfelelő kapcsolatteremtés formáinak kialakítása: A csoportban való létezés, az ott kialakított kapcsolatok után fokozatosan kell megtanítani a gyermekeknek, hogy mi a különbség az ismerősökkel és idegenekkel való kapcsolat között. A közvetlen és a távolságtartó magatartás jellemzőit, az ismerkedés elfogadható formáit kell megtanítani nekik. A tágabb világban való viselkedés szabályainak elsajátítása: Az iskolán kívüli színterekre jellemző viselkedési formákat segíteni kell elsajátítani. Más és más az elfogadható viselkedés a játszótéren, a könyvtárban, az áruházban, uszodában, étteremben, vendégségben vagy éppen egy szalonasütés alkalmával stb. Az oktatás során ezeket a normákat is közvetíteni kell a tanulók felé.

4.3.6. Önkiszolgálás, egészséges életmódra nevelés, az önállóság és önellátás képességének elsajátítása, az emberi szükséglet kielégítés kultúrájának megismerése

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók testi szükségleteinek kielégítése, valamint az e területeken való önállóság megszerzésének elősegítése alapvető pedagógiai jelentőséggel bír, és nagymértékben hozzájárul a tanuló kommunikációjának, kognitív képességeinek - különösen az érzékelés és észlelés funkcióinak - fejlődéséhez. Az önkiszolgálás és az egészséges életmódra nevelés magában foglalja az alapvető biológiai szükségletek kielégítésének - a kommunikáció fejlődése szempontjából alapvető jelentőséggel bíró - kezdeti lépéseit, a mindennapos tevékenységek tanítását és gyakorlását, valamint az emberi szükségletek életkoronként változó jellegének elismerését és megélésének segítségét, illetve azok kulturális vonatkozásainak elsajátítását.

Az önkiszolgálásra, egészséges életmódra nevelés célja az önellátás szintjének emelése, a személyi függőség és kiszolgáltatottság csökkentése, a mindennapos tevékenységekhez kapcsolódó alapvető életmódbeli ismeretek elsajátítása, valamint az emberi szükségletek kezelésének, kontrolljának és kulturált kielégítésének megtanulása. E területek a megtanult készségek kitüntetett gyakorlóterepai, a rögzülés és általánosítás eszközei, s a természetes kommunikációs helyzetek legjobb modellhelyezetei.

Az önkiszolgálásra és egészséges életmódra nevelés célkitűzéseinek megvalósítása érdekében a testi higiénia biztosításához, az öltözés-vetkőzés, az étkezés segítéséhez a fejlesztő gondozásnak nevezett gyógypedagógiai tevékenység elvei, feladatai és eljárásai alkalmazhatók. A fejlesztő gondozás megtervezése a gyógypedagógus és a szakmai team kompetenciája, míg gyakorlati megvalósításában a személyi és/vagy (gyógy)pedagógiai asszisztensek is közreműködnek. A fentiekből eredően a fejlesztő nevelés-oktatás egymásra épülő és/vagy egymást kölcsönösen feltételező feladatai a következők:

1. A kiválasztásai folyamatok (vizelet- és székletürítés) érzékeltetése, együttműködés kialakítása az ehhez kapcsolódó tevékenységekben (pelenkázás), szobatisztaságra nevelés

Megfelelő táplálék biztosítása: Súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók esetében a kiválasztás, valamint a vizelet- és székletürítés megkönnyítéséhez megfelelő étrend szükséges. A rendszeres és bőséges folyadékbevitel, a rostokban gazdag, változatos étrend biztosítása hozzájárul a mozgásszegény életmódból és a gyomor-béltraktus környékén tapasztalható izom működési zavarokból fakadó ürítési problémák csökkentéséhez.

Krónikus székrekedés esetén szükség lehet székletlazító termékek alkalmazására is, melyek nem károsítják a bélrendszert, de megkönnyítik az ürítést.

Pozicionálás és masszáz: A gyógypedagógus feladata az a vizelet- és székletürítéshez szükséges optimális testhelyzet kialakítása. A tanuló mozgásállapotától függően ez lehet háton fekvés (ellazítást biztosító, reflexgátló testhelyzet), oldalfekvés, legcélszerűbb azonban az ülő testhelyzet kialakítása és megfelelő stabilizálása (segédeszközzel vagy a nélkül). A függőleges testhelyzet önmagában jelentősen megkönnyíti a vizelet- és székletürítést. A székletürítés segítésére az alhasi régió átmozgatása, a behajlított lábak váltakozó hashoz nyomása (bicikliző mozgás), a vastagbél lefutását követő körkörös stimuláló masszázs szükséges lehet. A vizeletürítés segítésére a gyógypedagógus végezhet a hólyag felett kopogtató masszázst.

Szobatisztaság előkészítése és kialakítása: A szobatisztaság kialakulásához megfelelő testi érzékelésre, megfelelő testhelyzetre, lazítási képességre és bizonyos szintű kommunikációs készségre van szükség. Feladat a lassú, óvatos, fokozatos vécére (bilire) szoktatás: Térben (mindig ugyanott) és időben (rendszeres időközönként) strukturált tevékenység végrehajtás szükséges a szokássá váláshoz. Ugyanakkor érzékenyen észlelni kell a gyermek jelzését ha sürgősen vécére kell mennie.

A hely legyen megfelelően felszerelt a szükséges testhelyzet felvétele és stabilizálása érdekében, legyen megfelelő hőmérsékletű. Kezdetben a tanuló közelében kell maradni, esetleges fizikai segítségnyújtással támogatni a cselekvés sikeres végrehajtásában. Minden önállóságra való kezdeményezést, törekvést értékelni kell, és követni a fokozatosan csökkenő segítségnyújtás elvét. Fontos figyelembe venni a gyermek személyiségi jogait és ennek érdekében olyan körülményeket kell kialakítani, hogy a gyermek ne érezze magát frusztráltan ezekben a helyzetekben.

2. A testápolás, mint örömet adó élmény és a külső segítség elfogadása, együttműködés kialakítása, alapvető tisztálkodási szokások kialakítása (fürdés, zuhanyozás, hajmosás, mosakodás, fogmosás, körömvágás), a tisztálkodás helyzeteiben a testi érzékelés, a dologi és emberi világról szerzett tapasztalatok biztosítása.

A tisztálkodási szituációk kialakítása: A tisztálkodási helyzeteket úgy kell kialakítani, hogy azokat a gyermek pozitív élményként élhesse meg. Az egyes lépéseket azonos helyszínen, azonos sorrendben, azonos eszközökkel (ismert mosdókesztyű, szivacs, fogkefe), azonos mozdulatokkal (határozott, könnyen észlelhető mozdulatokkal) kell végezni, ezzel is segítve a szituáció felismerését, elfogadását, később pedig az aktív közreműködést.

A tisztálkodási helyzetek ideje illeszkedjék szorosan a napirend tevékenységeihez (étkezés előtt és után kézmosás, étkezés után fog- és arcmosás stb.), hogy a gyermekek számára értelmet nyerjenek, kellő motiváció alakuljon ki.

Pozicionálás és segítő eszközök alkalmazása: Fürdetéskor legfőbb feladat a biztonságos, stabil testhelyzet kialakítása, mely lehetővé teszi a megfelelő ellazulást, valamint a testi érzékelést. Szükség esetén kádba helyezett ülőkék, csúszásgátló alátétek, fejpárnák, kapaszkodók alkalmazása segíti a testhelyzet kialakítását. A megfelelő ellazulás szükséges a testi ingerek optimális felvételéhez.

Zuhanyozáshoz előnyös a zuhanyzószek vagy lehajtható ülőke használata, kapaszkodókkal kiegészítve. A törölközéshez stabil és kemény felület szükséges, esetenként peremmel ellátott pelenkázó, öltöztető hely, de a baleset-megelőzés érdekében mindez megoldható a talajon, megfelelő matrac alátéttel.

Kéz-, arc- és fogmosáshoz a legcélszerűbb az ülő testhelyzet (mosdókagyló előtt) kialakítása és megfelelő stabilizálása, hogy a gyermek a tevékenységre tudjon koncentrálni, és abban részt tudjon venni. Az ülő testhelyzet jelentősen megkönnyíti a személyi segítségnyújtást, a segítő fogások alkalmazását.

A testápolás kihasználása az egészség megőrzésében, az egészséges életmód kialakításában:

A testápolás tevékenységei közben rendszeresen lehetőség nyílik a gyermek bőrének megtekintésére, így az esetleges felfekvés-veszélyeztetett területek (nyomáspontok, hajlatok) felfedezésére. A testápolás során ezeken a területeken felfekvés megelőzése, illetve kezelése végezhető (hideg-meleg kezelés, masszázs, krémezés, hajlatok szárítása, szellőztetése, hintőporozása).

A fürdés, zuhanyozás a hőmérséklet változtatásával, szomatikus ingerlés, víz alatti masszázs alkalmazásával nemcsak a komfortérzetet javítja és a testséma kialakulását, és differenciálódását segíti, hanem lazítja az izmokat, javítja a keringést. A tisztálkodást követő krémezés a bőr egészségének megőrzését segíti elő.

A fog- és szájápolás hangsúlyozottan fontos a szájjár nehézségeivel küzdő, illetve a nem rágó gyermekeknél. A fogmosás biztosítja a megfelelő szájhigiénét, elektromos fogkefe használata fokozottan masszírozza a fogínyt. A hatás fokozására szájvíz használata is javasolt.

3. Az öltözés, vetkőzés tevékenységeiben való együttműködés kialakítása és önállóságra nevelés

Az öltözés, vetkőzés optimális körülményeinek biztosítása: Az öltözés, vetkőzés ideje szorosan illeszkedjék a napirend tevékenységeihez (levegőzés előtt felöltözzünk, pelenkázás előtt levetkőzünk), hogy a gyermek számára értelmet nyerjenek, kellő motiváció alakuljon ki a tevékenységek vonatkozásában. Az öltözés, vetkőzés során mindig elegendő időt kell biztosítani az egyes mozdulatok gyakorlására.

A tevékenység megkezdése előtt minden szükséges ruhadarab legyen előkészítve, hogy a folyamatot ne kelljen félbeszakítani.

Az öltözésben, vetkőzésben megcélzott egyre nagyobb önállóság elérése érdekében fontos a könnyen kezelhető, praktikus és kényelmes ruházat kiválasztása, amit a tanuló valóban önállóan fel-, illetve le tud venni. A ruhadarabok nyitásának, zárásának módja feleljen meg a tanuló kézhasználati szintjének (pl. gombok helyett tépőzár, cipzár; gumis derekú nadrág stb.). Pozicionálás és segítő eszközök alkalmazása: Az öltözéshez, vetkőzéshez stabil és kemény alátámasztási felület szükséges, esetenként peremmel ellátott pelenkázó asztal, öltöztető hely, de a balesetmegelőzés érdekében megoldható a talajon, megfelelő matrac alátéttel.

Célszerű az ülő testhelyzet kialakítása és megfelelő stabilizálása (segédeszközzel vagy a nélkül), hogy a gyermek a tevékenységre tudjon koncentrálni, és abban részt tudjon venni. Az ülő testhelyzet jelentősen megkönnyíti a személyi segítségnyújtást, a segítő fogások alkalmazását.

Az öltözés, vetkőzés kihasználása egészség megőrzésében, az egészséges életmód kialakításában: Ha a tanuló kommunikációs jelzései nem minden esetben megbízhatóak, fokozottan ügyelni kell a megfelelő öltöztetésre a betegségek, és az időjárás okozta problémák elkerülése érdekében.

Fokozottan ügyelni kell a ruházatra abból a szempontból is, hogy ne gyűrődjön, ne szorítsa a tanuló derekát vagy végtagjait, mert ez felfekvéseket keringési problémákat okozhat. A ruházat legyen lehetőleg jó minőségű anyagból, a jó nedvszívó, természetes alapanyag a komfortérzet biztosítása mellett a bőrirritációk, felfekvések megelőzését is segíti. A ruházaton ne legyenek felesleges zsinórok, zsinórzáró műanyag darabok, mert ezek balesetet (lenyelés, fulladás) okozhatnak.

Az öltözés, vetkőzés során folyamatosan alkalom nyílik a tanuló ismereteinek bővítésére, az egészség megőrzésre vonatkozóan is. A rendszeresen ismétlődő események, az évszakok váltakozása biztosítja az ismeretek folyamatos gyakorlását és ismétlő felidézését. A tanuló megérti, hogy mikor, milyen ruhadarabot kell viselni és miért. Fokozatosan megtanulja, hogy mi a teendő, ha süt a nap, esik az eső, fúj a szél, esik a hó. Eközben folyamatosan fel kell hívni a figyelmét, hogy a helytelen öltözködésnek milyen káros következményei lehetnek az egészségére nézve (megfázás, napszúrás, leégés stb.).

4. Az étkezés (evés, ivás) tevékenységeiben való együttműködés kialakítása és önállóságra nevelés

Az étkezés, az evés és ivás nem korlátozható a biológiai értelemben vett táplálékfelvétellel, hanem legalább ugyanekkora arányban jelent lelki és szellemi örömforrást, s ezzel együtt szociális élményt. Félelmektől és frusztrációtól terhes szituációban, kommunikációs zavarokkal terhelt kapcsolatban valóban nehezen elképzelhető, hogy a sokszor mindkét fél számára nehézkes étkezést örömteli élménnyé lehet alakítani. A fejlesztő gondozáson belül az étkezés tevékenységeiben a zavarok leküzdése mellett a minél aktívabb közreműködés elérése a cél. Ennek érdekében a következő szempontokat kell figyelembe venni:

Az étkezés optimális körülményeinek biztosítása: Az étkezés (evés, ivás) helyzetait úgy kell kialakítani, hogy azokat a gyermekek pozitív élményként élhessék meg. Az egyes lépéseket azonos helyszínen, azonos sorrendben végezzék, ezzel is segítve a szituáció felismerését, elfogadását, később pedig az aktív közreműködést.

A megfelelő hosszúságú idő, a kellemes légkör és a nyugodt odafordulás lehetővé teszik a súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek számára a táplálékfelvétel problémamentességét. Az étkezés elején rá kell hangolódni a tevékenységre. A külső, zavaró körülményeket lehetőség szerint ki kell iktatni.

Az étel minősége, jellege és állaga, a tányéron való tálalás és a felkínált mennyiség mind-mind jelentősen befolyásolják az élményszerűséget.

Az étkezés rendszerint a napirend szerint kötött időpontban történik, ez biztonságot nyújt a tanulók számára, a rendszeresség és az előkészületekben való részvétel segít felkészülni a tevékenység végzésére. Ez növelheti a tevékenységhez szükséges motivációt.

A tanulókkal való közös étkezés egyrészt legyen pozitív közösségi élmény, másrészt a mintaadás módszerével segíthetjük az étkezésben való részvétel fejlődését.

A tevékenység megkezdése előtt minden szükséges alapanyag és eszköz legyen előkészítve, hogy a folyamatot ne kelljen félbeszakítani.

Az evésterápiás eljárásoknak a csoport életében mindig a rendszeres étkezési helyzetekbe ágyazottan kell megvalósulniuk. Az étkezésben megcélzott egyre nagyobb önállóság elérése érdekében fontos a tanuló által könnyen kezelhető eszközök kiválasztása.

Pozicionálás és segítő eszközök alkalmazása: Étkezéskor olyan testhelyzetet kell létrehozni, amely a tanuló számára biztosítja a probléma- és félelemmentes táplálékfelvételt. A tanuló mozgásállapota és mozgáskészsége határozza meg, hogy milyen testhelyzetben és milyen segédeszközök (ültető-modulos kerekesszék, kapaszkodók) használatával tudjuk megkönnyíteni a helyes testhelyzet felvételét és megtartását.

A szájmotorium optimális működése, a légzés és nyelés megfelelő koordinálása érdekében (reflexgátló) ülő testhelyzetet kell kialakítani, ezáltal a félrenyelés is elkerülhető. Megfelelő fejtámasz biztosítása szükséges hiányzó fejkontroll esetén. A testhelyzet legyen a

gyermek számára ellazított, a segítő (gyógypedagógus) számára pedig kényelmes, nem fárasztó. Így a gyermek a tevékenységre tud koncentrálni, és abban aktívan részt tud venni. Az ülő testhelyzet jelentősen megkönnyíti a szem-kéz, száj-kéz és két kéz koordinációját, valamint a gyógypedagógus szempontjából a személyi segítségnyújtást, a segítő fogások alkalmazását.

Tanulónként egyénileg kell meghatározni, hogy milyen edényekből (tányér, pohár), milyen evőeszközökkel (kanál, villa) történjék az evés és ivás.

Iváskor az életkori sajátosságoktól, a tanuló képességeitől függően a cumisüvegtől a pohárig kell a megfelelő eszközt kiválasztani, szem előtt tartva a minél hatékonyabb és minél önállóbb cselekvés-végrehajtást. Ugyanez vonatkozik az evés során a tálalóedények (tányér) és evőeszközök kiválasztására. Az önálló étkezésnél nem baj, ha az étel szétmaszatozódik, a gyermek öltöztetésénél és az étkezési helyzet megteremtésénél gondoljuk erre.

Az étkezés jelentősége az egészség megőrzésében, az egészséges életmód kialakításában:

Ha a tanuló kommunikációs jelzései nem minden esetben megbízhatóak, fokozottan ügyelni kell az étkezési szituációban a legapróbb jelzésekre, testmozdulatokra, hogy elkerülhetők legyenek az esetleges balesetek (félrenyelés, hányás stb.). A megfelelő sűrűségű, állagú, méretű ételek segítik a rágást, a nyelést és a megfelelő emésztést.

Fontos, hogy gyermekeknek mindig legyen lehetőségük több étel vagy ital közül választani. Ez az autonóm személyiség, az egyéni ízlés és a kognitív képességek fejlődése szempontjából jelentős.

Az ételek kiválasztásánál fontos a változatos és egészséges étrend kialakítása, hogy megelőzzük az emésztési és ürítési nehézségeket (lásd vizelet- és székletürítés). Törekedni kell arra, hogy a tanuló minél több fajta ételt megismerhessen, hogy minél változatosabb lehessen az étrendje. Fontos figyelemmel lenni arra, hogy a tanuló elutasít, vagy elfogad bizonyos ételeket. Semmilyen körülmények között nem szabad ráerőltetni a gyermekre az „utált” ételt.

Valamely ételre vagy alapanyagra való érzékenység esetén feltétlenül szükséges a megfelelő diéta összeállítása (dietetikus szakember segítségével).

A fogak épségének megőrzése érdekében is fontos a rágás kialakítása és gyakoroltatása, az étkezés utáni fogmosás, az édes ételek és italok, valamint az étkezések közötti nassolás kerülése.

5. Az egészséges életmódra való igény belsővé válása, az egészségtudatos tevékenységek előnyben részesítése, a szexualitással kapcsolatos ismeretek elsajátítása.

Az egészséges életmódra való igény belsővé válásának elősegítése: A gyógypedagógus értesse meg a tanulókkal az egészséges életmód jelentőségét és azt, hogy felelősek saját egészségi állapotukért. Segítsen nekik abban, hogy, önállóan is tegyenek egészségük megőrzéséért.

A tanulóknak tudatosítani kell, hogy bizonyos ételek, italok, tevékenységek milyen hatással vannak egészségi állapotukra, és hogy milyen speciális szempontokat kell figyelembe venniük a mindennapjaik során.

Rendszeres mozgás és sportolás: Az iskola biztosítsa a tanulóknak a - képességeiknek megfelelő - sportolás lehetőségét, és motiválja őket arra, hogy az iskolán kívüli programjaik során is igyekezzenek sporttevékenységeket folytatni.

Segítségnyújtás a szexualitás megértése terén: Az iskola és a gyógypedagógus ismerje el a tanulók intimitásra és szexualitásra vonatkozó igényeit, és segítse őket abban, hogy szükségleteiket és igényeiket felismerjék, és megértsék ezek jelentését és jelentőségét.

Az iskola és a gyógypedagógus feladata, hogy segítséget nyújtson a tanulóknak és családjuknak a szexualitással kapcsolatos problémák és feszültségek feloldásában, és - az egyéni adottságoknak megfelelően - támogassa a tanulókat a felnőtt szexuális szerepek fokozatos elsajátításában.

4.4. Foglalkozások (tantárgyak)

Szűkebb és tágabb környezet

Játék és szórakozás

Reggeli és búcsúkör

Testi higiénia és pihenés

Mindennapos mozgásnevelés

Sérülés specifikus egyéni fejlesztés (tíflopedagógia, logopédia, AAK)

Egyéni fejlesztés

A tanmenetben részletesen kidolgoztuk a témaköröket, fejlesztési feladatokat.

4.4.1. Szűkebb és tágabb környezet

Cél:

A szűkebb és tágabb környezet jelenségeiről, szereplőiről, tárgyairól tapasztalatok megszerzésével az élet irányításának és folyamatosságának megélése. Az ebben való biztonságos tájékozódás fokozatos kialakulása.

Feladatok:

- megismerhetővé kell tenni a természeti és társadalmi környezet jelenségeit, eseményeit, tárgyait, személyeit konkrét élményeken keresztül, valóságos élethelyzetekben
- a megszerzett tapasztalatok újra élése, feldolgozása, elmélyítése játékos formában
- saját életben való aktív részvétel kialakítása

Módszerek:

- bazális stimuláció elemei
- AAK módszerei
- bemutatás
- valóságba ágyazott szemléltetés
- játékoság
- cselekedtetés
- gyakoroltatás
- beszélgetés
- ellenőrzés, értékelés
- jutalmazás
- kreatív tevékenységek

Eszközök:

- környezetünk tárgyai
- természet változásai, jelenségei, elemei
- növények
- állatok
- játékok
- hanghordozók, hangszerek
- mese, verses-mondókás könyvek
- képek, fényképek
- dia és video filmek

- kreatív tevékenységekhez szükséges alapanyagok
- rehab. és segédeszközök
- AAK jelképek

4.4.2. Játék és szórakozás

A gyermek fő alaptevékenysége a játék, melyen keresztül ismeri meg környezetét, gyűjt tapasztalatokat, alakítja társas kapcsolatait, sajátítja el viselkedés formáit, fejlődnek kognitív képességei, érzelmi élete.

Célok:

- A játéktevékenység kialakítása, fejlesztése, örömeinek megismerése megélése.
- Motiválttá válás a játékra.
- Egyéni és csoportos játék megismerése, megélése, képességekhez mért aktív részvétel.
- Önálló játék kibontakoztatása.
- Közös játéktevékenység által szocializáció fejlődésének elősegítése, alkalmazkodóképesség kialakulása.
- Készségek és képességek fejlődése a játéktevékenységek folyamán.

Feladatok:

- játéktevékenység szintjének megfigyelése, megismerése, továbbfejlődés elősegítése
- minél szélesebb körű játékeszközök megismerése, ezekhez kapcsolódó játéktevékenységek megismertetése és megszerettetése
- aktív részvétel elősegítése csoportos és egyéni formában is
- játék és szórakozás örömeinek megélése az egyéni adottságokhoz igazodva
- érdeklődési kör és képességeknek megfelelő játékeszköz és tevékenységek, megfelelő időkeret biztosítása
- önálló játéktevékenységhez eszközkeresés és biztosítás, tervezetten és spontán szabadon választottan is
- a játék közös örömeinek megélésével kapcsolatok, közösségi érzés kialakítása
- a megszerzett élmények, tapasztalatok feldolgozása, rendszerezése, elmélyítése képességeik, készségeik fejlesztésére, ezáltal a személyiségfejlődés elősegítése
- kommunikáció kialakításának fejlesztése játék során egyénre szabottan

- az iskola osztályaival való közös foglalkozások szervezése

Módszerek:

- motiválás
- bemutatás
- együtt játszás, együtt cselekvés
- cselekedtetés
- ismétlés
- gyakoroltatás
- egyénre szabott segítségadás
- irányítás
- megerősítés
- játék
- bábozás
- énekes, mesés, zenés foglalkozás
- építés
- beszélgetés, augmentatív kommunikációs módszerek, eszközök alkalmazása
- bazális stimuláció elemei

Eszközök:

A környezetünkben található valamennyi tárgy lehet a játék, a foglalkozások eszköze:

- játéktárgyak
- használati tárgyak, pl. ruhadarabok, bútorok
- mozgásfejlesztő eszközök, sporteszközök
- bábok
- textíliák
- könyvek
- diafilmek
- társasjátékok, stb.

4.4.3. Reggeli és búcsúkör

Az üdvözléssel épül szociális kapcsolatunk, megismerjük személyre szóló zenénket/dalunkat.

A találkozás élmény a gyerekek-gyerekek, gyerekek-felnőttek közt, akár testi kontaktus által is.

Megtanulhatjuk az igen- nem stratégiákat. Minden jelzés kommunikációnak értelmezhetünk, majd ez azzá is válhat.

Célok:

- az iskolában eltöltött idő kezdetének, végének jelzése, ráhangolódás az iskolára
- odafigyelés egymásra, a másik jelenlétének megtapasztalása
- önkifejezés, kommunikációra motiválttá válás
- társas viselkedés alapjainak kialakítása, csoport megélése
- zenei élményszerzés

Feladatok:

- kellemes légkör megteremtése
- pozicionálás az aktív részvétel lehetőségének megteremtése
- kommunikációs helyzet megélése, módszerek megismertetése, alkalmazása, beszédértés fejlesztése, hangadásra ösztönzés
- igen- nem válaszadás kialakítása
- Ki van itt? itt van/ vagyok- nincs itt megélése
- csoporttársak képeinek egyeztetése, hiányzók megkeresése

Módszerek:

- csoportos foglalkozás
- beszélgetés
- zenés foglalkozás
- játék

Eszközök:

- ritmushangszerek:
- egyéb hangszerek
- xilofon
- furulya
- ünnepi kellékek:
- adventi koszorú
- gyertya

- naptár
- dekorációk
- Mikulás-csizma
- húsvéti kosárka tojásokkal, stb.
- mondókák, versek, énekek
- kommunikációs eszközök: képek, jelképek
- reggeli-kör tábla
- időjárás jelző tábla

4.4.4. Testi higiénia és pihenés

A testi higiénia bővebb kifejtését az előzőekben fejlesztő gondozás alatt írtuk le. A pihenésre állapotuktól függően szükségük lehet gyermekeinknek, de időt tudunk itt biztosítani célzott egyéni fejlesztésekre is akár a csoportban, akár a csoporton kívül /AAK, logopédia, tiflopedagógia, mozgásfejlesztés/. Későbbiekben, ha lehetőség adódik napközis ellátásra, akkor ezeket a célzott egyéni fejlesztéseket ezen idő alatt oldjuk majd meg.

4.4.5. Mindennapos mozgásnevelés

A mindennapos mozgásnevelés az előzőekben a Mozgásnevelés, mozgásfejlesztés témakör alatt írtuk le.

4.4.6 Egyéni fejlesztés

A csoportos foglalkozásokon belül differenciálással történik az egyéni fejlesztés.

Az egyéni fejlesztő foglalkozások nyújtanak lehetőséget arra, hogy speciális gyógypedagógiai és/vagy terápiás segítséget nyújtsunk a tanulóknak (pl. beszéd- és kommunikációfejlesztés, mozgásnevelés, hidroterápia, **gyógytorna**, gyógylovaglás, bazális stimuláció, rehabilitációs foglalkoztató terápia stb.).

A különböző terápiák alkalmazásának lehetősége a tanulók sajátos nevelési igényének, a helyi körülményeknek, valamint a terápiás ellátásokhoz szükséges meglévő, illetve igénybe vett szakembereknek is függvénye.

Az egyes tanulók esetében a szakértői bizottság és szükség esetén a szakorvos javaslata alapján - a szülők véleményének ismeretében - az intézmény szakemberei közösen határoznak

4.4.7. Fejlesztő Nevelés-oktatást Végző Iskola óraterve

<i>Óratervi óraszám csoportonként</i>	<i>A csoport sajátosságainak megfelelően a tanmenetekben részletesen tervezett csoportos és egyéni fejlesztési témák.</i>
<i>20 óra</i>	<i>Szűkebb és tágabb környezet</i>
	<i>Játék és szórakozás</i>
	<i>Reggeli és bűcsűkör</i>
	<i>Testi higiénia és pihenés</i>
	<i>Mindennapos mozgásnevelés</i>
	<i>Sérülés specifikus egyéni fejlesztés (tiflopedagógia, logopédia, AAK)</i>

Szakértői vélemények alapján, az abban meghatározott óraszámban egyéni fejlesztő foglalkozások szervezendők a csoportos formában nem fejleszthető tanulók számára.

4.5. Az oktatás-nevelés tematikája

Az oktatás-nevelés tartalma, tematikája az AST koncepcióban leírtakra épül.

Tematikáját tekintve kapcsolódik az évszakok változásával kapcsolatban álló természeti jelenségek, időjárás, környezet változásainak, élőlények alkalmazkodásának megfigyeléséhez, megtapasztalásához, átéléséhez.

Iskolai hagyomány a népszokások ápolása, ezért a tantervbe beépítjük a súlyosan-halmozottan sérült gyermekek által is megközelíthető népszokásokat, a családi ünnepeket, a számukra is közel hozható iskolai ünnepeket, eseményeket. Minden évszakban az időjárás megfigyelése és megtapasztalása, ehhez kapcsolódóan természetes anyagok gyűjtése és felhasználása. Adott évszakhoz kapcsolódó gyümölcsök, zöldségek ízlelése, az egyes ünnepkörökhöz/évszakhoz kapcsolódó jellegzetes ételek elkészítése, elfogyasztása. Évszaknak megfelelő öltözködés megismerése. Mindezekhez hangok, zajok, zenék, versek, dalok, mondókák kapcsolása, mozgásos tevékenységekkel történő összekapcsolása.

4.5.1. A fejlesztő nevelés- oktatás tervezése

A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek sajátos nevelési és terápiás szükségleteiből, igényeiből adódóan nem lehet a nevelést és oktatást sem a tananyag struktúrája, sem tér- és időbeli elrendezése szempontjából egységesen kialakított szerkezetbe rendezni. A differenciált tervezőmunka ezért a nevelés-oktatás fontos elemét képezi. A pedagógiai munka szakaszolása a gyógypedagógiai tevékenység tartalmi kínálatának életkori sajátosságokhoz alkalmazkodó strukturálását, valamint koncentrikus bővítését jelenti, mindenkor szem előtt tartva a gyermek, tanuló adottságait, képességeit, sajátos nevelési igényét.

A tervezés legfontosabb lépése a tanulók alapos ismerete, az egyes tanulók, illetve a tanulócsoport képességstruktúrájának pontos vizsgálata, feltérképezése. A pedagógiai diagnosztikához számos eszköz (fejlődési skálák, felmérő lapok, kérdőívek) áll rendelkezésre, de a gyógypedagógus saját maga is összeállíthat olyan kérdéssort vagy kérdőívet, amelyet a fejlesztést szolgáló nevelés, oktatás megkezdése előtt minden gyermekről felvesz. A tervezőmunka kezdetekor fontos a szülő és az iskolai nevelést megelőzően a gyermekkel foglalkozó intézmény szakemberei megfigyeléseinek, tapasztalatainak megismerése is. A tanulók diagnosztikus értékelése minden esetben a pozitívumokra koncentrál, kiemeli a megmaradt, illetve a meglévő képességeket, funkciókat, ugyanakkor számba veszi a gyermek

képességstruktúrájában található hiányosságokat, funkciózavarokat is. A hiányok, zavarok számbavétele a reális célkitűzések megfogalmazását kell, hogy segítse. A pedagógiai diagnózis célja annak feltérképezése, hogy mit tud a gyermek, és azt hogyan tudja, illetve melyek személyes szükségletei. Nagyon fontos alapos információk gyűjtése a gyermek megelőző élethelyzetéről, kialakult szokásairól, családi vagy intézményes nevelésük eddig elért eredményeiről és kudarcairól. A tervezés során elengedhetetlen annak figyelembevétele, hogy a tanuló maga és közvetlen környezete mit jelöl meg elsődleges hiányként, illetve milyen igényeket fogalmaz meg. A gyermek korábbi tapasztalatai mellett a diagnózis kitér a tanuló viselkedésének, tanulási és tevékenységi képességeinek elemzésére is természetes és „mesterséges” helyzetben.

A pedagógiai diagnosztika a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanulók esetében nem egyszeri vizsgálatot, hanem folyamat-diagnosztikát jelent: a korábbi életszakaszra vonatkozó információk megszerzése mellett 8-12 hetes megfigyelési időszaknak kell eltelnie ahhoz, hogy alapos információkat szerezzünk a gyermekről, képességeiről az egyéni nevelési-oktatási terv és pedagógiai program elkészítéséhez, a célok, feladatok meghatározásához, a pedagógiai és terápiás módszerek, eljárások kiválasztásához. Különösen a csoportba, osztályba újonnan érkező tanuló esetében szükséges hosszabb megfigyelési időt szánni az egyéni tervezés előtt. A korábban már ismert tanuló esetében a következő évi egyéni nevelési-oktatási terv összeállítása előtt elegendő lehet rövidebb megfigyelési időszak a tanév kezdeté. A gyermek folyamat-diagnózisa alapján elkészített felvételi pedagógiai vélemény, valamint a szülői kérdőív a tanulóról szerzett tapasztalatokat, megfigyeléseket, esetleg teszteredményeket tartalmazza. A pedagógiai vélemény az első megfigyelési időszak alkalmával a legrészletesebb, ez szolgál majd a félévi vagy év végi értékelés elkészítésének alapjául, mely a kiindulási helyzethez viszonyítva tartalmazza a változásokat. A pedagógiai véleményt célszerű minden tanév kezdetén kiegészíteni, hogy a gyermek fejlődése következtében megváltozott kiindulási helyzet alapján kerüljön sor az adott tanévre vonatkozó célkitűzések meghatározására.

A pedagógiai diagnózis és vélemény szolgáltatják az alapot a hosszú távú célkitűzések megfogalmazásához. A hosszú távú tervezés komplex és általános célkitűzéseket tartalmaz, alkalmazkodva a gyermek képességeihez, szükségleteihez, igényeihez, érdeklődéséhez. A hosszú távú célokat általában egy tanévre célszerű megadni, de az időintervallum gyermekeként változhat. A célok a gyermek fejlődése alapján módosíthatóak.

Az egyéni (individuális) nevelési - oktatási - fejlesztési terv a gyermek pedagógiai diagnózisának eredményeiből, az individuális célkitűzésekből, valamint az egyes tartalmi egységek megvalósítása során alkalmazandó speciális didaktikai-metodikai lépések konkrét

megfogalmazásából áll. Az egyéni fejlesztési terv szoros összhangban áll a csoport számára kidolgozott éves tervvel és az adott tanévre készített heti ütemtervvel, csupán a módszerek, eszközök tekintetében jelennek meg az eltérések. Az egyéni fejlődés ütemét követve módosítható az egyéni fejlesztési terv.

Az éves terv a nevelés tartalmait szem előtt tartva készül, a csoport tevékenységeit tartalmazza. Egy-egy tartalom megtartása legalább két egymást követő évben indokolt, az új elemek bevezetésekor a fokozatosság - egy-egy apró mozzanatot cseréje a programban - szem előtt tartása szükséges. Az éves terv tartalmazza az ünnepeket és az iskola által - de lehetőség szerint a szülők bevonásával - szervezett közös programokat (kirándulás, farsang, nyaralás, múzeum látogatása stb.).

A rehabilitációs pedagógiai program *és a mellékletét képező jó gyakorlatok alapján* és az éves (helyi döntés alapján féléves, negyedéves szakasztervekre bontható) tervek alapján készül a heti ütemterv és az órarend. Kialakítását meghatározza a csoport napirendje, amelyben egyes, tevékenységek - pl. reggeli köszöntés, étkezések, a testápolás tevékenységei, pihenőidők - rendszeresen ismétlődnek. Mindez szükséges ahhoz, hogy a gyermekek tájékozódási biztonságérzete kialakuljon, mindig tudják, hogy az egyes tevékenységek hogyan következnek egymás után. Az étkezések és a testi higiénia tevékenységei is a fejlesztési időszak szerves részét képezik. A rendszeresen ismétlődő tevékenységek mellett a hét egyes napjain kerül sor a tematikus tervezés alapján kitűzött, különböző tartalmi egységek feldolgozására.

A tanulókkal foglalkozó szakmai team minden félévkor és tanév végén készítsen értékelést a gyermek haladásáról. Ez az értékelés lehetőséget nyújt arra, hogy a szakmai team egységbe foglalja tapasztalatait, kontrollálja önmaga munkáját és a pedagógiai tervet. Az értékelés tartalmazza a tanuló minden egyes fejlesztési területen elért eredményeit és nehézségeit, javaslatokat tesz az újabb fejlesztési terv elkészítésére vagy a meglévő kiegészítésére, módosítására. A tanév végi értékelés egyben a tanuló bizonyítványaként is szolgál, melynek egyik példánya a haladási naplóhoz csatolandó, másik példányát a szülő kapja.

A tanítás és tanulás szervezeti keretei, formái

A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek fejlesztése, nevelése és oktatása során egyaránt teret kap a csoportközösségben, kiscsoportban, illetve egyénileg megvalósuló fejlesztés. A csoportban végzett nevelésre, oktatásra, fejlesztésre a tematikus egységek feldolgozása, a szociális kapcsolatok kialakítását segítő „reggeli körök”, valamint a szabadidős és kreatív foglalkozások (művészeti jellegű alkotótevékenység, zene stb.) során nyílik alkalom. A csoportban végzett tevékenységek szükségesek a közösségi élmények átéléséhez, a közösséghez tartozás megéléséhez, a társakkal való együttműködés

megtapasztalásához és gyakorlásához, azaz a szociális és érzelmi nevelés alapvető feladatainak megvalósításához. A csoportban és a csoportért végzett tevékenység az egyes tanulók kompetenciaérzését is növeli.

A kiscsoportos és egyéni foglalkoztatás az egyéni képesség- és készségfejlesztéskor indokolt, biztosítani kell azonban, hogy a tanulók egyénileg elsajátított képességeiket, készségeiket közösségi szituációban is kipróbálhassák, gyakorolhassák.

A tanítási tapasztalatok alapján a csoportokból közel azonos képességű tanulók részére közös mozgásnevelés foglalkozásokat tartunk az IKT eszközök használatával.

Az iskolai hagyományokat követve, évente tervezett projektheteket szervezünk.

4.5.2. Témajavaslatok a foglalkozások tervezéséhez

<i>Terv. Időkeret, foglalkozások</i>	<i>Témakörök, tartalmak</i>	<i>Fejlesztési feladatok</i>	<i>Módszerek</i>	<i>Eszközök, megjegyzés</i>
Bekerüléskor, tanév kezdetén	Megfigyelések, ismerkedés a gyermekkel otthonukban, családi körben és a fejlesztő iskolában. Anamnézis, életút felvétele. Folyamatdiagnosztika és egyéb kiegészítő vizsgálatok felvétele	Gyermekek alapos megismerése, egyéni szükségletek, fejlettségi szintek, állapot meghatározása az egyéni fejlesztési tervek elkészítéséhez.	Megfigyelés, kapcsolatfelvétel- ismerkedés, beszélgetés, közös tevékenykedés	Fejlesztésdiagnosztikai tesztek, anamnézis, kieg. vizsg. tesztjei
Bekerüléskor, tanév kezdetén	Ismerkedés a szűkebb és tágabb környezettel, emberekkel: - Fejlesztő nevelés-oktatást végző iskolában dolgozó team - Társak és családjuk - Fejlesztő nevelés-oktatást végző iskola tárgyi környezete, helységei (csoportszobák, étkező, vizesblokk, folyosó, mozgásfejlesztő, Snoozlen, konyha és berendezéseik)	Csoportban dolgozó felnőttek és gyerekek megismerik egymást, nevüket, tapintással arcukat. A gyerekek egymással való megismertetése, nevük, testi kontaktus, egyéni és csoportos találkozások keretében. Gyerekek családtagjai, nevük. A fejlesztő iskola helységeinek „birtokba vétele”, bútorok, tárgyak, játékok, eszközök stb. megismerése egyénre szabottan, tájékozódás kialakítása, biztonságos használat megtanulása.	Megfigyelés, megfigyeltetés, beszélgetés, érintés, simogatás, letapogatás, közös tevékenykedés, játék, bemutatás	Berendezés, eszközök, bútorok, tárgyak, játékok
Folyamatosan	- Intézményünk más csoportjai, osztályai, dolgozói. - Az intézmény más belső helységei: osztályok, aula, folyosók, lépcsők, fejlesztő szobák, tornaterem, kiszolgáló helységek stb. - Intézmény külső területe: udvar, játszótér, kert, tankert, parkoló - Intézmény közvetlen környezete:	Közvetlen és tágabb belső környezet megismerése, használatának biztonságos kialakítása. Társas kapcsolatok kialakítása az intézményben dolgozó felnőttekkel, iskolánkba járó gyerekekkel. Közvetlen és tágabb külső környezet megismerése, használatának biztonságos kialakítása. Közlekedés helye, meg- ismerése, zajainak megfigyelése.	Megfigyelés, megfigyeltetés, bemutatás, cselekedtetés, beszélgetés, érintés, simogatás, letapogatás, közös tevékenykedés, játék	Berendezés, eszközök, bútorok, tárgyak, játékok

<i>Terv. Időkeret, foglalkozások</i>	<i>Témakörök, tartalmak</i>	<i>Fejlesztési feladatok</i>	<i>Módszerek</i>	<i>Eszközök, megjegyzés</i>
Folyamatosan, alkalmanként	úttest, járda, park, könyvtár, boltok, játszótér, másik iskola stb. - Látogatás a város kulturális és szolgáltató intézményeibe, rendezvényekre - Kirándulás a természetbe: a várost, környéket körülvevő természeti szépségek meglátogatása	Kapcsolatok itt dolgozó felnőttekkel, másik iskolába járó gyerekekkel. Ismerkedés a városi és természeti környezettel, annak megélése, megismerése. Részvétel kulturális rendezvényeken, társadalmi részvétel, megélni, hogy a társ. része. Ismerkedés a városban élő gyermekekkel, emberekkel.	Kirándulás, séta Megfigyelés, beszélgetés, érintés, simogatás, letapogatás, közös tevékenykedés, játék	Több évet is felölelő folyamat Külső környezet elemei.
Folyamatosan	Társas kapcsolatok Személyes kapcsolatok, közösség, barátság, biztonság, szeretet. Együttélés szabályai. Nemiség. Életjelek megismerése. Halál.	Társas kapcsolatok megélése, közlésformák kialakítása. Bizalom, védettség kialakítása. Testi kontaktus megélése, bizalom megélése. Kapcsolatfelvétel, üdvözlés, megszólítás, érintés, kérés... társas együttlét szabályainak, rituáléinak tanítása, megfelelő viszonyulás. Férfi és nő különbsége, test jelzéseit észrevenni, tudatosítani. Légzés, szívdobogás tudatosítása, saját életfolyamatok megélése. Elmúlás, veszteség, gyász megélése.	Mall féle bazális kommunikáció, augm. és alt. komm. Felhasználása beszélgetés, bemutatás, gyakorlás, megfigyelés, jutalmazás	Augment. komm eszközök
Folyamatosan, alkalmanként	Közlekedés. Használt közlekedési eszközök.	Közlekedési eszközök megismerése: - iskolabusz, személygépkocsi, busz hangja, formája, színe stb.	Séta, kirándulás, megfigyelés, bemutatás, gyakorlás, letapogatás	Konkrét közlekedési eszközök, és ezek fotói, tárgyképei
Évszakokhoz, időjáráshoz kapcsolódóan	Évszakok, időjárás jellemzőinek, változásainak megfigyelése, megtapasztalása.	Az évszakokra, időjárásra jellemző jegyek megismerése, megtapasztalása: - hideg-meleg, napsütés, - felhők, csapadékfajták, szél	Megfigyelés, beszélgetés, bemutatás	Természeti jelenségek

<i>Terv. Időkeret, foglalkozások</i>	<i>Témakörök, tartalmak</i>	<i>Fejlesztési feladatok</i>	<i>Módszerek</i>	<i>Eszközök, megjegyzés</i>
Folyamatosan, alkalmanként	A természeti környezet változásai. A természet megismerése, megélése.	Ehhez kapcsolódva természeti változások megfigyeltetése a szabadban: - hajtás, növekedés, virágzás, gyümölcsözés, lombhullatás, pusztulás stb.	Bazális stimuláció elemei, szemléltetés, bemutatás, letapogatás, cselekedtetés, beszélgetés, játék, gyűjtőmunka, csoportosítás, gyakoroltatás, megerősítés Kirándulás	Növények a környezetünkben. Fényképek, tárgyképek.
Folyamatosan	Növények: zöldségek, gyümölcsök, virágok, fák, cserjék stb.	Évszakok legjellemzőbb gyümölcsének, zöldségeinek, virágainak megismerése ezek nevei, formája, színei, íze, illata stb. Fák, cserjék, virágok változásainak megfigyelése.		Zöldségek, gyümölcsök, növények.
Folyamatosan	Állatok. Közvetlen környezetükben élő állatok, terápiás állatok.	Állatok életének megfigyelése az évszakok változásainak tükrében. Állatok megismerése.	Tanulmányi séták. Szemléltetés, letapogatás, megfigyelés, gyakoroltatás	Állatok. Háziállatok-otthon, tanya. Vadállatok- vadaspark, cirkuszi állatsimogató.
Folyamatosan, alkalmanként	Környezet emberekre gyakorolt hatásai: - öltözködés, hangulat	Ruhadarabok váltásai az évszakokhoz kapcsolódóan, neveinek, formájának, anyagának megismerése.	Bemutatás, szemléltetés, gyakorlás, megfigyelés, öltözködés.	Ruhadarabok.
Folyamatosan	Testem, én. Testem felfedezése, megélése, megismerése. A másik teste. Testséma. Énkép.	Saját test, én pozitív megélése, testrészek, érzékszervek tudatos megismerése, bőrfelületen keresztüli érzések megtapasztaltatása. Érzékszervek felébresztése érzékelésre használata. Tanulás az érzékszervekkel. A másik ember teste, testfelülete, testrészei. Testrészek nevei, funkciójuk. Mozgásos tapasztalatok a test	Bazális stimuláció és eszközei, vesztibuláris ingerek, hidroterápia, masszázs, kompenzációs technikák, cselekedtetés,	Pléd, szivacs, testápoló, hidromasszázs kád, törölköző, hajszárító stb. Masszírozó gép, masszázs eszközök

<i>Terv. Időkeret, foglalkozások</i>	<i>Témakörök, tartalmak</i>	<i>Fejlesztési feladatok</i>	<i>Módszerek</i>	<i>Eszközök, megjegyzés</i>
Folyamatosan, alkalmanként	Érzések. Saját és mások érzései, kiváltott érzések másokban.	működéséről, ezek tudatos megélése aktivitáson keresztül. Tükörkép megismerése. Tudatosítani milyen vagyok, mik a szükségleteim, a korlátaim és mivel lehet ezt oldani. A kiszolgáltatottság elfogadása, bizalom kialakítása másokkal kapcsolatban. Segítség elfogadása. Ápolás, testgondozás helyzeteinek felhasználása tanulási helyzetként. Saját érzések felismertetése, megkülönböztetése, ezekre helyes válaszok kialakítása. Öröm, izgalom, düh, harag, élvezet, félelem, undor, meglepődés stb. érzelmek tudatosítása. Türelem, kivárási képességének kialakítása. Másokban okozott érzések tudatosítása, pozitív élményadással megerősítése, helytelen viselkedés okozta negatív érzések megismerése, elkerülésének kialakítása. Pozitív érzések tudatos megélése és megerősítése.	megfigyelés, letapogatás, cselekedtetés, játék, masszírozás, megerősítés Bazális stimuláció elemei, hidroterápia, megfigyelések, közös tevékenykedés, megerősítés, gyakoroltatás, értékelés	Tükör Kül. felületű és hőmérsékletű anyagok. Alkalmazható tárgyak, eszközök. Tükör, fénykép, hangfelvétel.
Folyamatosan	Időbeli tájékozódás. Napirend, napszakok. Idő múlása.	A napirend egymást követő eseményeinek tudatosítása, valami kezdetének, végének elfogadása, tudatosítása. Napirendhez kötötten napszakok megismerése. Az idő múlásának megtapasztaltatása az	Megfigyelés, beszélgetés, tudatosítás, gyakorlás, ismétlés	Napirendi, heti rend tábla, képek.

<i>Terv. Időkeret, foglalkozások</i>	<i>Témakörök, tartalmak</i>	<i>Fejlesztési feladatok</i>	<i>Módszerek</i>	<i>Eszközök, megjegyzés</i>
Folyamatosan, alkalmanként	Térbeli tájékozódás. Téri elrendezések, viszonyok megismerése, megélése.	ismétlődő tevékenységekhez kapcsolva, ismerkedés napok múlásával. Fejlesztő iskolában lévő berendezések téri elrendezésein keresztül viszonyozók megismerése: - fön, fölé, len, alá, mellé stb. Mozgásos tapasztalatszerzés a fejl. iskolában, iskola belső és külső területén, környezetében.	Megfigyeltetés, játék, mozgásos aktivitás, beszélgetés, gyakoroltatás, megerősítés	Játékok, mozgásfejlesztő eszközök, berendezés, bútorok.
Folyamatosan	Színek. Alapszínek.	Színek megismerése, környezetben található tárgyak, felületek, játékok stb. színe. Színek neveinek tanulása.	Közös tevékenykedés, játék, festés-barkácsolás, megfigyelés, beszélgetés	Játékok, tárgyak, evőeszközök, színes lámpák.
Folyamatosan, alkalmanként	Élelmiszerek tulajdonságai. Ízek, illatok, színek, formák, állaguk.	Különböző élelmiszerek megismerése megnézéssel, tapintással, szaglással, ízleléssel. Tulajdonságaik tudatos megtapasztaltatása: folyékony, puha-kemény, hideg-meleg, édes, savanyú, sós, keserű, illatos, ételek színei stb.	Megfigyelés, bazális stimuláció elemei, szemléltetés, gyakorlás, tudatosítás	Élelmiszerek, alapanyagok, fűszerek. Evőeszközök, étkezészet.
Ünnepekhez kapcsoltan	Ünnepek. Iskolai ünnepek, népi ünnepek, születésnap, névnap. / tanévnyitó, záró, farsang, Mikulás, Karácsony, Húsvét, anyák napja/	Készülődés az ünnepre dalokkal, dekoráció, ételek készítésével, illatok, ízek megtapasztalásával. Ünnepe hangulatának átélése, közelebb hozása a gyermekekhez.	Közös tevékenykedés, festés-barkácsolás, mozgásos zenei foglalkozás, játék	ünnepi kellékek, ünneplésről készült fotók
Folyamatosan	Formák, méretek, mennyiségek, matematikai alapfogalmak.	Formák, méretek megismerése, összehasonlítások, azonosítások,	Megfigyeltetés, szemléltetés, közös	

<i>Terv. Időkeret, foglalkozások</i>	<i>Témakörök, tartalmak</i>	<i>Fejlesztési feladatok</i>	<i>Módszerek</i>	<i>Eszközök, megjegyzés</i>
Folyamatosan	Kicsi-nagy. Keskeny-széles. Kerek, szögletes. Sok-kevés. Üres-teli. Fele. Rövid-hosszú. Nehéz- könnyű. Stb.	rendezések. Viszonylatok megismerése, cselekedtetésen keresztüli felismerése.	tevékenykedés, gyakorlás	tárgyak, berendezés, eszközök
Folyamatosan	Felületek. Sima, érdes, szúrós, puha, kemény stb. Elemek megismerése, hasznossága: Tűz, víz, föld, levegő. Kézhasználat-manipuláció Tevékenységek, mindennapos élethez szükséges kézmozgások.	Felületek megtapasztalása használati eszközökön, játékokon, tudatosításuk, összehasonlítások, rendezések. Tulajdonságok tudatos tapasztaltatása az összes érzékszervvel. Elemek haszna, hatásai életünkre, elemek változásainak megismerése- meggyullad, elalszik, megfagy, elolvad stb. Finommozgások tanulása, ügyesítése a mindennapi tevékenységek végzése közben. Öltözködés, higiénés helyzetek, technikai szerkezetek, konyhai folyamatok, játékok felhasználásával mozgássorok gyakorlása. - zippzár, tépőzár, fűzők, kapcsok, patentok, tépőzár - csap, szappan, foly. szappan adagoló, kapaszkodók, tépőzár, törölközőtartó, mosdóemelő, kapaszkodók stb. - kapcsolók, kilincsek, zár, csengő, nyomógombok stb. - konyhai eszközök	Megfigyeltetés, szemléltetés, közös tevékenykedés, gyakorlás, beszélgetés Megfigyeltetés, szemléltetés, közös tevékenykedés, gyakorlás Közös tevékenykedés, játék, festés-barkácsolás, megfigyelés, beszélgetés Megfigyelés, bazális stimuláció elemei, szemléltetés, gyakorlás, tudatosítás	Tapintó játékok, különböző felületű tárgyak, játékok, materiák. Gyufa, víz, föld, levegő, hó zippzár, tépőzár, fűzők, kapcsok, patentok stb. csap, szappan, foly. szappan adagoló, kapaszkodók, tépőzár, törölközőtartó, mosdóemelő, kapaszkodók stb. kapcsolók, kilincsek, zár, csengő, nyomógombok stb.

<i>Terv. Időkeret, foglalkozások</i>	<i>Témakörök, tartalmak</i>	<i>Fejlesztési feladatok</i>	<i>Módszerek</i>	<i>Eszközök, megjegyzés</i>
Folyamatosan, alkalmanként	Kreatív tevékenységek Rajzolás, festés, mintázás, alkotás stb. Különböző anyagok felhasználása	Anyafajták megismerése – fa, papír, textil, bőr, műanyag, agyag, gyurma stb. Alakításuk – szakítás, gyűrés, lapozás, vágás, hajtás, hajtogatás, formálás, gyúrás, ragasztás, festés, öntés, simítás, nyújtás, nyomathagyás stb. megismerése, mozgássorok tanulása, alkalmazása. Alkotás örömeinek megéreztetése.	Közös tevékenykedés, játék, festés-barkácsolás, megfigyelés, beszélgetés Megfigyelés, bazális stimuláció elemei, szemléltetés, gyakorlás, tudatosítás	konyhai eszközök, konyhai alapanyagok fa, papír, textil, bőr, műanyag, agyag, gyurma, ragasztó, nyomda
Folyamatosan, alkalmanként	Játék Játék belső és külső térben	Egyéni, közösségi játékokban spontán és irányított részvételre legyenek képesek. Építés, konstruálás elemi formáinak megismerése, egyszerű tárgyak készítése. Funkció, gyakorló, utánzások, mozgások, szabadtéri játékok megismerése, megélése, részvétel, játék örömeinek megélése, játékok adta lehetőségek kihasználása a fejlesztés minden területén.	Játék, megfigyelés, szemléltetés, cselekedtetés, utánzás, megbeszélés, gyakorlás.	játékok, játékok eszközei,
Folyamatosan, alkalmanként	Éneklés, zenehallgatás, tánc Mesék, versek, mondókák, bábozás	Az esztétikai érzés, fogékonyság fejlesztése, nyitottá és befogadóvá válás segítése. Zene hatásainak megismerése: dinamika, tempó, lüktetés. Ezek megtapasztaltatása szabad táncos mozgásokkal. Tánc, együtt táncolás örömeinek megélése. A ritmus megéreztetése Dramatizálás	Zenehallgatás, mozgásos aktivitás. Tánc. Éneklés. Bábozás.	Magnó, furulya, mesés verses könyvek, bábok ritmushangszerek

4.6. Terápiás eljárások alkalmazása:

- Snoezelen terápia
- Kutyaterápia
- Delacato
- Zeneterápia elemei
- Konduktív terápia
- Augmentatív és alternatív kommunikáció (AAK)
- Élménypedagógia, élményterápia
- Mozgásterápiák (AYRES terápia, Bobath terápia)
- Bazális terápia
- Etetésterápia
- **gyógytorna**

4.7. Segédeszköz a gyógypedagógiai diagnosztikához:

Tarc-módszer egy rövid kérdőíves felmérő eljárás. A felmérő rendszer lehetővé teszi a megfigyelhető viselkedésmódok gyors megragadását és rögzítését. „Pillanatfelvételt” szolgáltat egy gyermekről illetve egy gyermekcsoportról (ez utóbbi során mindig figyelembe vesszük a felmért gyerekek különböző pontértékeiből számított átlagértékeket). Az egyes viselkedési területek a mindennapos, a motoros, a kommunikáció és a szociális készségeket öleli fel. Az új tanulóknál bemeneti mérést végzünk, és csak évvégén készítjük el a kimeneti mérést.

4.8. Értékelés

Az értékelés rendszere a fejlesztő iskolai oktatásban

Értékelni kell:

- a tanulók tudásának mennyiségi gyarapodását
- tudásuk minőségbeli jellemzőinek változását
- önmagukhoz mért fejlődésüket
- a tanulók attitűdjét az ismeretszerzés területén.

Folyamatosan értékelni kell a tanulók munkáját szóban és szimbólumokkal.

A szöveges értékelés félévkor és a tanév végén írásban történik, tanév végén a központilag készített értékelési lapon, törzslapon, és a tanulók egyéni fejlesztési tervében.

5. Pedagógiai program végrehajtásához szükséges nevelő-oktató munkát segítő eszközök, felszerelések jegyzéke

5.1. Érzékelés- észlelés fejlesztése

Bőrzékelés (szomatikus, habtikus, taktilis érzékelés) fejlesztése

- szőrme-gyékény, kesztyű
- rongy, szivacs, dörzsi
- körömkefe, hajkefe, ecset
- tüskés talpmasszírozó
- vibrációs masszírozó gép
- száraz zuhany
- borotvahab
- testápoló
- toboz, gesztenye
- tüskés labdák
- csörgő plüss állatkák
- tapintótáblák
- csengő- berregő-sípoló maci
- golyófürdő
- nyugi-labda
- gödrös labda
- kukoricacsák-babzsák
- festékek temperák
- gyurma agyag
- hajszárító

Látási (vizuális) érzékelés fejlesztése

- Fényingereket adó lámpák: diszkó gömb, fényhengerek, plazmalámpák, vetítő, buborékhenger, fényorgona, spotlámpák, UV lámpák, aromalámpák, sólámpa, illóolajok.
- harangok
- játékalvány
- színes csörgőtábla
- csörgők
- gyakorlófal
- Montessori torony
- színes golyók, fapálcák
- játéktükör
- tükörgömb
- zenélő, világító játékautók, játékmunkagépek
- lejtőn guruló kisvonat
- Walt Disney miniszínház
- állatvonat

- színes hengerek fatáblán
- kocka - és henger Puzzle
- kisebb- nagyobb dominó
- formaegyeztető kockák
- formatáblák
- összerakható emberalak

Hallási (akusztikus) érzékelés fejlesztése

- természet és állatok hangjait utánzó, bemutató hangos könyv.
- szélcsengők
- bébi forgó zenélő játékok
- zenélő játszószőnyeg
- bűgőcsiga
- állatvilág zenélő
- hangszerek:
 - fúvós eszközök:
 - színes fafurulya
 - vízi trombita
 - játék szaxofon
 - billentyűs eszközök
 - állatos orgona
 - bébi zongora
 - állathangos zongora
 - gombos szintetizátor
 - húros eszközök:
 - játék gitár, citera
 - ütős eszközök:
 - bébi szilofon, fahangszerkészlet csörgődobbal
- relaxáló CD

Ízérezékelés fejlesztése

- gyümölcsök
- zöldségek
- élelmiszerek (tejtermékek, pékáruk, édességek)

5.2. Nagymozgás fejlesztése

Kinesztetikus (egyensúly- és mozgás) érzékelés fejlesztése

- polifon szőnyeg, pléd, babzsákfotel, szivacs-szőnyeg
- függőágy, függőszék, vízágy, függőháló
- úszógumi és felfújható matrac

- hinták, lapos hinták , nagyméretű deszkahinták
- hengerek
- nagylabdák, érzékelő labdák
- billenő deszka
- hintaló és hintaszék, beleülős pedálos autók
- gumiasztal (trambulin, ugróka)
- kötélletra
- gurulózsámoly
- hidromassázskád, pancsoló játékok
- egyensúlyozó tölcser
- alagút
- ferdepad
- Veszko mozgásfejlesztő eszközök

Helyváltoztatás fejlesztése

- csúszda
- **járást, lépést segítő eszközök**
- játék babakocsik
- húzható tolható játékok
- **speciális segédeszközök: Wesco eszközök**
- **szőnyeg**
- **zsámoly**
- **bordásfal**
- **kapaszkodó rúd**
- **fokos szék**
- **nagytükrök**
- **szőnyeg**
- **kötelek**
- **karikák**

5.3. Kézfunkció fejlesztése

Fogás-elengedés fejlesztése

- tüskés karika
- fabotok
- súlyzók
- marokerősítők
- játéknymda
- mágneses tábla, mágneses figurák
- banán-alakú összerakó játék
- Montessori edények
- kugli játék
- felfújható célbadobójáték
- tapadó labdás célbadobójáték

- hengerek fatáblán
- fogantyús formatáblák
- zenélő bébi telefon
- bébi harmonikakönyv
- tanulókulcsok
- bébi szivacs kocka

Praktikus kézmozgások fejlesztése

- hengerek fatokban
- mintás fagyöngyök
- színes golyók dróton
- térbeli malom
- textil fűzet
- vászonszák, gombok
- csavaros építőjátékok
- zenélő, összeépíthető játékfigurák
- tépőzárral összerakható textil-ember
- összerakható vonat
- **kreatív eszközök (festék, ecset, ceruza, szivacs stb.)**

5.4. Játéktevékenység fejlesztése

Funkció játékfejlesztése

- beszélő öltöztető baba, irány fénnnyel
- doktor játéktáska
- játék konyhabútor és edények
- babaház
- babaágy, bölcső
- bábok(fej, kéz, ujjbábok)
- játék közlekedési eszközök

Konstrukciós játék fejlesztése

- homokozó szett (lapát, vödör, szita, formák, talicska stb)
- építő játékok szivacsból műanyagból és fából
- legókészlet
- emberalakos formatábla
- ló puzzle
- fürdőszoba formatáblán
- tépőzáras karton- ember
- falusi udvar fatáblán

Szabály- játék fejlesztése

- kisebb-nagyobb domború dominó
- kisebb-nagyobb fakorongok perselyben
- bébi logikai játék
- társasjátékok

5.5. Értelmi fejlesztés

- ünnepekhez kapcsolódó tárgyak(mikuláscsizma, adventi koszorú, gyertya, naptár, karácsonyi díszek, húsvéti kosárka tojásokkal, kokárda stb.)
- fotók, képek, filmek, CD-k DVD-k
- CD lejátszó, DVD lejátszó
- digitális fényképezőgép
- nyomtatópatron
- videokamera
- érintőképernyős monitor
- számítógép
- fejegér program
- újratölthető és ceruzaelemek
- AAK jelképek
- képkommunikációs kártyák
- IKT eszközök

Minden speciális, a gyermekek fejlődését segítő eszköz, amely a differenciált egyéni fejlesztés során alkalmazható, függetlenül attól, hogy gyári, adaptált vagy a gyógypedagógus által készített eszköz.

6. MELLÉKLET

Az EFOP-3.1.6-16-2017-00019/ A köznevelés esélyteremtő szerepének erősítése az Egri Tankerületi Központ intézményeiben című projekt keretében kidolgozott jó gyakorlatok:

6.1. „Legyen közös élmény a tanulás”

6.2. „A hónap meséje” Komplex mesefeldolgozás a Fejlesztő Nevelés-oktatást Végző Iskolában.

6.3. „A mozdulattól az alkotás öröméig”

6.4. „Élményekkel a szociális integrációért”.